МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

СЕРДАЛО

СВЕТ арадувл 1923 шера денз

№ 69 (2694)
КIиранди
26
август
1962 шу
Мах 2 кеп.

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай областнойи Грозненски городскойи комитетий а Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета а орган
Орган Чечено-Ингушского областного, Грозненского городского комитетов Коммунистической партии Советского Союза и Верховного Совета Чечено-Ингушской АССР

ДЕГIАУХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ КЪАМИЙ ЛИТЕРАТУРАЙ БУВЗАМАШ

Селхан, 25 августе дIадоладеннад Российски Федераце туркменски литература денош. Вошал долча Туркмене писателаш РСФСР-а дуккхача городашка хургба, хIьта шоай доттагIащца-писателашца творчески беседаш еш, общественни моттигашка вечераш еш, искусства деятелашца, болхлошца, колхозхошца вIашагIбетталуш керда вахар хьадарах дувцаргда, шоай дикагIа йола произведенеш йовзийтаргья, вошал долча Туркмене литература дегIадоаладеча даьха толамаш дувцаргда.

«РСФСР-ера туркменски литература денош» дIадолалургда Дагестана столице — Махачкала йоккха вечер ярца. Дагестанера баьлча Нохч-ГIалгIайче боагIаргба Туркменера писателаш. Укхаза ши ди доаккхаргда хьаьшаша, цу шин дийнахьа книжкаш дешарашца вIашагIбетталургба уж, республика городашкеи юрташкеи гIоргба.

Беза хьаьший РСФСР-е бахкар—из культура цIей да, СССР вошал долча халкъий культурай бувзам чIоагIбара боккха керда гIа ба. Цхьабакъда, из боккха лоархIам бола гIулакх вайцига дикка хулаш дола хIама да.

КПСС кердача Программа тIа белгалдаьккхад шерра йоаржаяь коммунизм хьалъеча хана къамашта юкъера масса а тайпара бувзамаш чIоагIде дезаш хилари уж чIоагIдеча культура лоархIам Iалаьмате боккха хилари. Вай мехкара къамаши кагий халкъаши вIаши гаргаозара, йоах Н. С. Хрущева, доккха новкъостал ду культура хьалъяро, идеологически балхо. Цар духовни рузкъаш вIаши хувцар шерлу. Культура дегIайоалаеча цхьан къамо даьхача толамий беркат кхыча къамашка кхоач. Цо СССР-ерча дерригача халкъий культураш лакхъю, цар интернациональни лард чIоагIъю, коммунистически общества дерригача адама культура хьахиларга вуг.

Иштта да вахаре латта гIулакхаш. Халкъашта юкъера доттагIал чIоагIдеча творчески низ хинна латташ дола вай литература, цу доттагIлен ларда тIа хьахулаш а цун беркато низ луш а да. ХIара халкъа литература дегIадоагIа кхыча къамий литератураца цхьана, цар гIонца.

Советски республикай писателий дикагIа йолча произведенеех дерригача халкъаша пайда ийбу. Сийлахь-доккхача советски литература дошо ганз хиннай царех. Дуккхача къамий меттала арахийцай туркменски писателий произведенеш а. Тайп-тайпарча къамех болча советски писателий произведенеш я нохчийи гIалгIайи меттала арахийца а. Иштта кхыча къамий меттала арахийцай нохчийи гIалгIайи писателий произведенеш а.

Дуккха а доаладе йиш я вIаши вошал долча советски халкъий литератураш вIаши дувзаденна а цхьанне шоллагIдар тоадеш а хилар хьахьокхаш дола масалаш. Цар тешал ду Коммунистически парте хIара советски саг дерригa советски халкъ цхьа дезал хилара уйланца кхевеш хилара. Иштта тешал ду цар вай хана беркатерча социалистически ларда тIа чIоагIгIа дегIайоагIаш латта прогрессивни гуманистически идеяш чулоацам а болаш йолча дуккхача къамий культура ганза да советски халкъ хилара.

Фу ховра паччахьа Россерча болхлоштеи ахархоштеи Нохч-ГIалгIайченах? Хайра хIама хацар. Деша баьгIараша учебникаш тIа дийшадар нохчийи гIалгIайи яхаш тIехьадиса акхача наьха хьисапе Iаьдалаш а долаш племеш я Кавказе, яхаш. Советски Iаьдало керда вахар хьадаьд хIанз цу цхьан хана эрсий царизма Iазапа кIал лаьттача крае. ХIанз Нохч-ГIалгIайче чIоагIа дегIаена мехкдаьтта, машиностроене, химе промышленность а йолаш йола республика я. Цхьабакъда, Нохч-ГIалгIайче эггара а чIоагIагIа эргаяьккхар нах духовно дегIабахкар, формах къамани чулоацамах социалистически йола культура цIаккха ца хиннача тайпара дегIаяр да.

КарагIдаьннараш Iалаьмате дукха да. Цхьабакъда, цо вай чIоаггIа гIаддига дале а, хатта доагIаш да: ерригача торонех пайда ийца болий-теш вай, идеологически балха лоархIаме дакъа дола литература дегIайоалаяра, цун вошал долча советски халкъий литературащцара бувзам шербе дерригa даьдолий-теш вай, аьнна?

Цу хаттаршта жоп луш хилча вай ала дезаргда: даьдац. Алхха арадаьннад аьнна хазар мара кхы хIама хац вай дуккхача книжкаш дешараштa мехка миI-миIингашка арадийннача дикача литературни произведенеех. ТIеххьарча хана духхьал М. Шолохова язъяь «Сага кхел» яха цхьа повесть мара хIама арадаьккхадац вай издательства советски писателий произведенеех. ХIана хецац уж вай республике ара? Культура Министерстваи писателий Союзеи декхар да гарггарча хана тайп-тайпарча къамех болча советски писателаша язъяь дикагIа йола проза, поэзе, драматурге произведенеш нохчийи гIалгIайи меттала арахецар.

Къаьст-къаьстача къамашта юкъера духовни гIулакхаш шердара, цар вошали доттагIали чIоагIдара уйланца вай мехкара къахьегамхой хьалкхебара Iалаьмате боккха лоархIам болаш да социалистически къамий литературай бувзамаш шердар. «РСФСР-ера туркменски литература денош» долча хана ергйолча сайренаша, писателаш болхлошца, ахархошца, интеллигенце викалашца вIашагIбеттабаларо чIоаггIа новкъостал дергда РСФСР-еи Туркменеи дахача къамий культураштa юкъера бувзам кхы а чIоагIбара, уж вIаши гарга дигара, цар вIаши беркат эцара. Цудухьа чIоаггIа раьза а болаш йоах Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхоша кхоана кхоачача Туркмене писателашка: Марша доагIалда, шо, тха деза хьаьший!

СССР-а КХЫЧА МЕХКАШЦАРЧА ГIУЛАКХИЙ МИНИСТЕРСТВЕ

Укх шера 24 августа США гIулакхашта ханна поверенни вола Дж. М. Максуини тIа а ийца, цунга укх тайпара нота дIаелар СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра заместитела А. А. Соболева.

Советски правительства тIадиллараx Советски Социалистически Республикай Союза кхыча мехкашцарча гIулакхий Министерства ер дIахойт.

Укх тIеххьарча деношка США оккупационни Iаьдало гуччахьа хьал а лоацаш, фашистски элементаша массехк кхераме провокаци яьй Малхбузен Берлина американски секторе Тиргартане советски тIемахошта дегIа памятник лораде додача Советски Эскара ханна духьала а, хIаьта иштта Берлинерча СССР посольства дипломатически болхлой группана духьала а.

Оккупационни Iаьдала викалаштеи малхбузен берлински полиценеи бIаргагучча а цар цхъаккха хIама ца оалаш а укх шера 13, 18, 19, 20 августа американски секторе Фридрихштрассерча контрольни пункта юххе низагIа соцабе гIийртар Тиргартане советски тIемахошта дегIа памятник лорадеш дола ха хувца болхаш бола советски тIемахой, цул совгIа кхаь тIемахочоа човнаш а яьй.

19 августа Малхбузен Берлина американски секторе дов дир советски эпсараш тIаболча автомашина. Из тайпа зуламера болх баьб американски секторе гIолла чакхбоалаш хиннача ГДР-ерча Советски посольства дипломатически болхлошта а.

Фашистскии реваншистскии элементаша Малхбузен Берлине хьувзадаьча цу зуламерча гIулакхашца дувзаденна Советски правительства США правительствага хаьдда протест кхайкаю, хIаьта цул совгIа, уж тайпа провокацеш цIаькха а хинначул тIехьагIа Советски викалаши тIемахойи кхерамзле Iалашъергйола гIулакх ца дича ше яргйоацилга дIааланза даргдоацаш а лоархI.

Советски правительства хьадех, цу тайпарча провокацешта хьалхара духхьал жоп дала дезаш долча США Iаьдало уж кхы ца хилийтара сихха де дезар делга а бехкечарна чIоаггIа таIазар делга а».

Из нота США правительствага дIалургья ше аълар г-на Максуине.

ХЬАЙБАШ ЛЕЛАДЕРИЙ КЕРТТЕРА ДЕКХАР

20-ча августа кхаччалца хьайбай продукташ эцара шера план кхоачашъяр (процентащца)

Производственни управленеши цар районаши	Дулх	Шура
Наурски управлени	**72**	**66**
Надтеречни	111	71
Наурски	68	62
Шелковской	63	69
Гудермесски управлени	**54**	**58**
Ножай-Юрта	69	56
Курчалой	65	58
Гудермесски	52	61
Ведана	51	65
Шаьла	46	57
Сунженски управлени	**49**	**62**
г. МагIалбик	51	63
Сунженски	48	61
Наьсарен	47	61
Первомайски	46	80
Грозненски управлени	**38**	**53**
Советски	62	70
Ачхой-Мартана	52	62
Грозненски	36	53
Урус-Мартана	35	48
г. Грозный	38	46

☆ ☆

Республикерча колхозийи совхозийи ерригa торонаш я хьайбай продукташ кийчъяра йола план кхоачашъе. Хьалха латтача фермаша даьхача толамаша дика хьахьокх из.

Наурски производственни управлене кхычарел дикагIа лелабу паччахьалкхенна дулх, шура, фуаш, тха дIадалара болх. Из зона дуккха хьалха яьннай кхыча производственни управленеел.

Надтеречни районо хьайбаши фуаши дохкара шера план ханал хьалха кхоачашъяьй. Хьайбаш леладерий йоккха котало я из.

ХIаьта а дерригa дулхи шуреи эцилга республике во лел. ТIеххьарча декадах дулх дохкара шера планага диллача цхьа проценти, шура паччахьалкхенна дIаялар 3 проценти мара лакхденнадац. Цу темпащца болх бойя вIаштIехьдаргдац шера план кхоачашъе.

Грозненски производственни боахама управленешка къаьстта во лел шура эцара болх. Грозненски опорно-хьокхама совхозе, «Горячеисточненский», «Горец», «Старо-Юртовский» яхача, иштта кхыча совхозашка хьайбай продуктивность лоха я. Мошеи концентрированнии доакъар доллашехьа а хьайбашта яа хIама йоацача моттигашка доажаду уж. Цудухьа колхозашкеи совхозашкеи дукха шура эшалу. Кхоачам ба республике 27 колхозеи 9 совхозеи ерригa а йоаккха шура лаьрхIача дахача шерачул укх шера кIезигагIа яьккхай аьлча.

ХIара боахамо 50 процентага кхоачаш лакхадаккха деза шура йоаккхилга. Цо торо хулийтаргья паччахьалкхенга эзар тонн шура йохка. ВIаллала мегаргдий Советски районерча колхозашка ерригa йоаккхача шурех ах шоашта эшача дIаахийтар!

Гудермесски районерча совхозашеи колхозашеи паччахьалкхенна дIалу шура 92 процентага кхоачаши Шалински районе — 94 процентага кхоачаши лакхаяьккхай. Курчалой районе паччахьалкхенга йохка шура 68, Ведана районе 61 процент мара яц. Курчалойи Веданеи районашка шийтайпара хьалаш дий-теш?

Ерригача поселковийи юртийи Советаш декхарийла я нахагара шура эцара болх тоабе.

Шин горизонтера мехкдаьтта

СТАВРОПОЛЬ, 24 август. (ТАСС). Мехкдаьтта доаллача Виличаевское яхача моттигемайрра эксперимент яьй: цхьан ханна шин горизонтера даккха доладаьд мехкдаьтта. Иштта из доаккхилга специалисташта дагадохийтар мела кIалхарча мехкдаьтта доаллача 8-гIчеи 9-гIчеи тIоаний эксплуатационни характеристикаш чIоаггIа шоайла тара хилийтаро.

Юххьанца № 67 йолча кердача скважине тохкам бир кIалхарча мела ийслагIча тIоана, хIаьта цул тIехьагIа цунах дIатехар мехкдаьтта луш йола тIера горизонт. Цига деча балхашта дукха ха йоае езанзар, ахча а дукха эшанзар, хIаьта хьабаьнна пайда Iалаьмате боккха хилар: цкъаи ахаззеи совдаьлар цу чура хьалдоагIа мехкдаьтта.

Ше болх беча укх ворхI шера цкъа брак ца хулийташ къахьегаш хьайоагIа Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода 43—5 йолча тIаьдача операце блока тIа болх беш йола Д. Наддак. Болх бешшехьа а дешаш мехкдаьтта техникум яьккха яннний из. ХIанз йоккха балха стаж а йолаш техник-технологал болх беш я нов Наддак.

Шийбалха говзал новкъосташта дIаIомаеш, цар говзал лакхайоаккхаш чIоагIа къахьег цо. Нов. В. И. Мельниченко, А. Ф. Доронина чIоагIа раьза ба цунна, продукци тIехдика мара арахецац цар. Установка режим нийса лелаярах вIаштIехьдоал иштта болх бе.

ХIанз тIеххьарча хана цу установка коллективо дукха дикадараш юкъедихьад шоай балха. Хьалха болх бешшехьа а цIенйора цар конус, Iачуухача растворо йохаеш шарикаш талхар. ХIанз чехка телха конус хьа а яьккхе цун метте цIена конус дIаоттаю. Цу балхага ха кIезигагIа йода, конус дикагIа цIенъю, дукха технически хий кходу, из хий турбаш цIенъеча дIадохийт.

Д. Наддака кулгалду бригада коммунистически къахьегама цIи яккхара яхье яьннай. Кастта из сийлахьа цIи шоаш йоаккхаргхиларах тешаш ба уж, из хьахьокх цар доахача къахьегама толамаша. Д. Наддака хIанзалехь коммунистически къахьегама ударник яха цIи яьккхай.

К. БАШИРОВ.

Сурта тIа: (аьрдехьара аьттехьа) — Л. Липовченко инженер, Д. Наддак — йоккхагIа йола оператор Г. Кирилова — оператор, В. Мельниченко — оператор, С. Лазько — оператор.

И. ПЛИЕВА сурт.

*

ЧИТИНСКИ ОБЛАСТЬ. XXII-ча партсъезда цIерахча колхоза шовзткъе итт эзар устагIа баж Агински района шаьрача аренашка. Жа леладелга — хIара шера миллион сом совгIа доход луш дола цу боахама керттера дакъа. Укх шера дукха даьккхад биткъа хьоаса бола тха. Механизированни йолча чабаний бригадо хIара денна паччахьалкхенна дIакхухьийт дикагIболча «дошоча хьаьса» 6—7 тонн. Жа лоргача къонача колхозхоша комсомольцаша Цыпылма Цыжиповаси Далай Абидуевеи хIара денна 100 устагIага дIакхоачаш жа лорг.

СУРТА ТIА: Ц. Цыжиповаи Д. Абидуеви.

Э. Брюханенко сурт.

ТАСС фотохроника.

*

ХIана йисай тха ферма тIехьа

ВIаштта шин-кхаь шера Ерригсоюзни юртбоахама Выставке дакъа лоацаш хиннай тха ферма. Дахача шера КПСС Нохч-ГIалгIай обкомеи Министрий Советеи карара кара тела ЦIе байракх хиннай тхога. Дукха совгIаташ нийдаьд тха хьайбаш леладераша.

Бакъда, укх шера хьалха санна дика лелац тха гIулакхаш. Планага диллача июль бетта ерригача ферме яккха езар 815 центнер шура. Аханел совгIа мара кхоачашъяьяц из задани а. Геттара эсала лел из болх укх август бетта. ХIара денна кIезигагIа хул шурий килограммаш, Масала, 20-ча августа дерригача доахангара 3501 килограмм шура яьккхар оаха. ШоллагIча дийнахьа 3464 килограмм яр. Вешта аьлча, цхьан дийнахьа 37 килограмм кIезигагIа хилар шура.

Цхьайолча моттигашка маьлха кIалха латт детта доахан дийнахьа сарралца. Тха дараш шийлача Iийне кхоабаш да. Шура кIезигьялара бахьан — йIовхал я, аьлча харц лув тхо.

Доахан латтача ферме моша доакъар хьатIаувза транспорт йоацаш цхьа ха яр. Колхоза кулгалхой, оаха шоашка из гIулакх дIадувццашехьа а кхы сагота боацаш лелар. Цул тIехьагIа кхоачам Iалашбир. Силос а концентраташ а хьатIаувза машинаш, ворхдаш ейтар ферме. Цул совгIа оаха доаханна телар суданка яха буц, шекара свекла. Иштта доахан кхабарах цIаьхха тIакхийттар шура. ХIара денна 42—44 центнер йоаккхар оаха.

ХIаьта а гаьна даьланзар из хоза дIадоладенна гIулакх. Суданка кхоачаелар, доакъара дIайина хьажкIаш маьлхо ханал хьалха йокъайир, ейра цар хьоанал. ХIанз оаха доаханна тела хьажкIаш гуйрана чуийцараш санна я, IажагIа а енна. Кхоачалуш латт свекла а.

ХIаьта а доахан дикагIа кхаба торо я тха. Дукха ха йоацаш 30—40 гектар лаьтта тIа дIайийна хьажкIаш хIанз доакъара хьакха мегаргйолаш я, нагахьа санна колхоза правлене пурам лойя. 140 тонн хиллал мукх ба дIаоттабаь латташ. Из а доакъара юкъебахийта мегаргба хIанззехьа а. Цу гIулакхо пайда лургба.

Массайолча фермашка (къаьстта тха районе) закон а хинна дIадахад Iатто шура хьаяларга хьежжа мара цунна концентраташ ца телалга. Масала, тахан цо 5 килограмм шура лойя, цунна цхьа килограмм концентрат лу (хIара килограмм шурех 200 грамм). Кхоана цо шура кIезигагIа лойя, кIезигагIа лу. Тха ферме а да из закон, во закон. 10-ча августа «Украина» цIи йолча Iатто 13 килограмм шура ялар. Цуна 2,6 килограмм аьта мукх белар. «Зорька» яхачо 4 килограмм мара яланзар. Из бахьан долаш 300 грамм мукх мара баланзар мискана. ДIа уйла йича «Зорькана» дукхагIа бала безар из. Бакълец, Iаттага Iа кхоана шура лойя кхоана доакъар лургда хьона, яхараш. Сона хетачох эсала доахан чIоагIагIа кхаба деза.

Кхы фуд тха ферма хьокхамаш лохдер. Йоккха коллектив я тха яр. Цхьабараш шоай махулла дикагIа шоаш леладеча доаханна Iунал де гIерташ, дикагIа дола доакъар дала гIерташ ба, шоллагIбараш шоай балха сахьаташ йистедаьлча, кхы сагота боацаш хул. Масала, доярo Вартаньяна Артема шийй 30 беттача IаттагIара 46285 килограмм шура а яьккха хьалхарча ах шерара задани дуккха тIехкхоачашъяьй. ХIанз кхы а тIаетт цун группо шура. Вокхар Долгова Александрас, Старшенова Любас, кхычар кIезига йоах шура, доахан леpттIа кхабац. ХIанад из иштта?

Тха ерригача ферма цаI мара доярка яц колхозе яхаш. Вожаш кхычахьара хьатIанийха ба. Укх шера 10—12 доярка хувцаеннай тха ферме. Цар когаметта кхыбараш лаха атта дац. Дукха ха йоацаш шоай къахьегама деноех доагIа кIа а ахча а хьайицачул тIехьагIа массехк саг шоаш гIулакх ду доахан а дитаь цIабахар. Из бахьан долаш чIоагIа новкъарле хул тхона боаггIача тайпара къахьегам вIаштIехьабаккхара, ферма кадращца чIоагIъяра.

Лакхехьа дийцаь кхоачамбоацараш да тха ферма тIехьайитараш. Нагахь санна колхоза правлене уж балха юкъера дIадаха тхона новкъостал дойя юхаметтаоттадергда оаха тхоай коллективо хьалха даьккха хинна сий.

А. СТАРКОВ,
Сунженски района «ЦIеча Эскара» цIерахча колхоза зоотехник.

Шура кIезиглуш латт

Первомайски районе В. И. Ленина цIерахча колхозера хьайбаш шерагара-шерага дебаш латт. Дахача шера укх хана 120 бетта етт хиннача хIанз 136 етт ба, кхы кагий доахан а да.

БIарччача шера лоамашка дика доакъари хина кхоачами болча да уж хьайбаш. Цо торо хулийт дIадодар кIеззига мара а доацаш хьайбай продукташ яха.

Укх шера планах колхоз декхарийла я паччахьалкхенна 1000 центнер шура яла. 23-гIа август тIакхоачаш 650 центнер шура дIаеннай, из хул соахка 20-гIа август тIакхачалехьа дIаенначул 120 центнер дукхагIа. Ах шера паччахьалкхенга шура йохкара план 117 процент кхоачашъяьй.

Июньи июльи беттaшка юкъера лаьрхIача денни-буси дерригача доахангара йоаккха шура 800—850 килограмм хиннай, хIаьта 20-ча августа дерригача доахангара денни-буси яьккхар 550 килограмм мара

Хетадала тарлургда август бетта йокъал этта, моша доакъар ца хилар бахьан долаш доахан лекъад аьнна. ХIаьта из ишта дац. Шийханнахьа колхоза правленеи цу правлене председатела новкъоста Шибиловеи доахан кхоабилга Iалашдаьдаларе из хила тарлургдацар. Хьайбашта силос а концентраташ а яла торо яр колхозага. ТIаккха шура алсамъяргьяр.

Тха колхоза цIаккха а тоъац гIожеи мошеи доакъар, хIаьта а из кийчдара болх чIоагIа во лел.

Колхоз декхарийла я укх шера 1192 тонн гIожа доакъар, 4400 тонн силос, 280 тонн концентраташ кийчъе. Ерригa кийчъяьр яц 300 тонн гIожа доакъари 29 тонн силоси мара, концентраташ вIалла кийчъяьяц. Хьалаш тха колхозе дале а из вIаштIехьдаккха кулгалхой бац.

Х. АГИЕВ,
П. БЕСАЕВА.

Агитколлективай кулгалхой семинар

Селхан чакхъяьлар кхаь дийнахьа хинна КПСС Нохч-ГIалгIай обкома пропагандаи агитацеи отдело вIашагIтеха республикерча колхозийи совхозийи агитколлективай кулгалхой семинар.

Хьалхарча дийнахьа парте обкомеи горкомеи политпросвещене ЦIагIа семинаре хиннараша ладийгIар парте обкома юрта боахама отдела заведующе нов. Ф. И. Юрченкос юрта боахам дегIабоалабара наькъах даьча къамаьлага, парте обкома пропагандаи агитацеи отдела заведующе нов. Н. Ф. Александрова колхозашкеи совхозашкеи беча идеологически балхах лаьца даьча къамаьлага, парте обкома лекторски группа кулгалхочо нов. Э. И. Лина йийшача паччахьалкхенашта юкъерча хьалех йолча лекцега.

ШоллагIча дийнахьа семинар дIайихьар Сунженски районерча «Победа» яхача колхозе. Колхоза председатела нов. В. И. Емельянова боахамах лаьца къамаьл даьчул тIехьагIа семинаре хиннараш хьажар дуккхача доакъоех латтача колхоза боахамга, хIаьта иштта колхозхошта юкъе парторганизаце (секретарь нов. Н. В. Кузьмин) беча политически балхага. Цул тIехьагIа политически балха опыт ювцаш къамаьлаш дир колхоза клубе.

КхоалагIча дийнахьа агитколлективай кулгалхоша ладийгIар Грознерча мехкдаьтта института преподаватела, технически Iилмай кандидата нов. А. А. Ионата яьча «Диъ дийнахьа космосе» яхача лекцега. Цул тIехьагIа семинаро шийболх дIабихьар «Ермоловский» оалхазараш леладеча совхозе. Эггара хьалха совхоза боахам хьабовзийташ къамаьл дир совхоза директора нов. П. В. Сухомлинова. Боахамга хьежачул тIехьагIа политически балха хьакъехьа къамал дир парторганизаце секретера нов. А. Н. Гавриленкос. Шоай парторганизацешка политически болх вIаштIехьбаккхар дувцаш къамаьлаш дир «Гудермесский» совхоза партбюро секретара нов. А. В. Петрова, Шелковской районерча «Червленский» колхоза парторганизаце секретара нов. Д. А. Тиренина, иштта кхыбараша.

ТIехьа тIайоагIача номер тIа хургья семинара балха хетаяь оагIув.

ХОАМ

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета X-гIа сесси хьаелл 30 августа Iуйрийна 10 сахьат даьлча республикански пионерий Дворец чуйолча цIеношка (гор. Грозный, Орджоникидзе проспект, 99).

Сессе ухаш бола депутаташ дIаязбу 29 августа Iуйрийна 9 сахьат даьлча денз 22 сахьат даллалца Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиум чуйолча цIеношка (ул. Гвардейски, 103), № 8 йолча цIагIа, хIаьта сесси хьаеллача дийнахьа пионерий Дворецe Iуйрийна 9 сахьат даьлча денз.

ХЬАЛХА ЛАТТАРАШ КОМСОМОЛЬЦАШ БА

(ОТЧЕТНО ХОРЖАМА СОБРАНЕРА)

Балха тIехь доккхий толамаш даьхад хьалха латтача кагирхой коллективаша. Масала, № 3-4 йолча коммунистически къахьегама установка технологаша 2 июле рапорт делар диъ шера заданеш кхоачашъяь яларах.

8 бетта план 2-ча августа чакхъяккхарах хоам бир № 21-1 йолча коммунистически къахьегама установка комсомольско-кагирхой коллективо. Кхы а дикагIа да № 7-8 йолча установка технологаша даьха толамаш. «Восток-3» яха космически кема сигала дахача хьалхарча дийнахьа цар рапорт делар дизельни доагор арахецара оттаяь 9 бетта план шоаш кхоачашъяь хиларах. ХIанз октябрь бетта чотах продукци арахецаш ба уж.

Цу дерригача толамий хьакъехьа собране дийцар комсомола комитета секретара Кайдаш Василе. Цо белгалдаьккхар, заводе коммунистически къахьегама коллективаш йолаш установкай 5 коллектив, № 2 йолча цехеи № 1 йолча энергоучасткаи лабораторееш хилар. Геттар дика болх беш 50 комсомолец ва цу коллективашка. Комсомольцех коммунистически къахьегама ударник волаш верригаш а 70 саг ва. Заводе дика йовзаш я дикагIа болча производственникий, комсомольций новкъостий Сухарукова, Велике, Крапивина, Степахина, Егорова, дуккхача кхычар цIераш.

Комсомольски организацеша дуккхаза а шоашкара дика инициатива гайтай. Масала, эггара хьалхагIа цар дIадоладаь гIулакх бахьан долаш массанахьа а къовсам латт зехьа йовш йола мехкдаьтта продукташ кIезигьяр духьа. Цу гIулакха доккха новкъостал ду комсомольски рейдаша, контрольни посташа, «прожекторо». Хьалхарча ах шера декхарех уж 1 процент кIезигье лаьрхIа хиннача метте, кIезигьеннай 3,7 процент.

Денгара ди массаза доал дукхагIа лакхлу къонача болхлой производственни квалификаци. 300 совгIа комсомолец-технолог ва шишша-кхоккха професси йолаш. Хьаштдолча ханна слесарийи прибористийи когаметта дIаотта ховргдолаш ба уж. Комсомольцаш кIезига бац бригадашта керте латташ, инженераш болаш.

Комсомольцаша доккха новкъостал даьд производствана механизации автоматизации еча. Масала, цар хьалхленца автоматизаци яьй № 1 йолча цеха компрессорнена, массехк установка автоматаш оттаяьй. 7 бетта рационализаторски балха юкъе дакъа лоацаш хиннав 42 комсомолец. Цар производствана юкъейихьай 56 рационализаторски предложени.

Производстве уж дерригa толамаш даьхад яхь дика лелаяр а кагирхошта юкъе шерра хьехама болх лелабар а бахьан долаш. Шоай кхетам лакхбеш къахьийгад кагийча нахеи мехкарашеи. Дешара заведенешка дешаш хиннав 156 комсомолец, юххьанцарча экономически школе дийшад 97 саго.

Отчетни шера кагирхой 4 вечер яьй заводе, каст-каста увттадаьд художественни самодеятельноста концерташ, хан-ханнахьа хиннад спортивни къовсамаш.

Цхьабакъда, ший доклад чакхйоаллаш нов. Кайдашеи пренешка къамаьлаш даьрашеи цу тайппара кхоачамбоацараш а белгалдаьхар. Уж дIадоахаргдола предложенеш тийлар собране гулбеннараша.

Собране дакъа лоацаш хиннараша эггара хьалха теркам тIабахийтар производствера хьалхле комсомольцашка хила езаш хилара. ХIанз а моттигаш нийслу къахьегамеи технологическии дисциплина телхаеш. Цун бахьан да ВЛКСМ комитет юкъарча вахара Совета кулгал во деш хилар а хIаьта комсомольцашта хулиганаша леладеча хIамашца тха фу гIулакх да аьнна хетар а.

Комсомола комитета членаша новкъосташа Погосовас, Бертовой, кхычар дика болх баь хилар белгал а даьккха собране дакъа лоацараша критика йир производственни сектора хьалхара жоп дала дезаш болча новкъосташта Кравцоваи Митюшкинаи, хIаьта иштта политикохетама балха сектора хьалхара жоп луш волча нов. Плотникова а. Къаьстта чIоагIа критика йир кагирхоша арадоахача пен газета лерттIа кулгал ца даьча нов. Литвиновайна.

№ 5 йолча установкерча комсомольски группа балха хьакъехьа къамаьл дир комсорга нов. Игламова. Цо дийцар семилетка 6 шера чакхъяккхар духьа къонача технологаша къовсам мишта лоаттабу. Производство вIаштIехьъяккхара юкъерча кхоачамбоацарий хьакъехьа дийцар новкъосташа Литвинвас, Борисенкос, кхычар. Цар йоахар, производствана новкъостал де йиш хургйолча тайпара вIаштIехьбаккха беза комсомольски «прожектора» болх.

Комсомольцаш - энергетикаш дика могабеш къамаьл дир № 6 йолча цеха партийни организаце секретара нов. Шехтмана. Цо аьлар, яхье хьалха латтараш комсомольцаш ба. Цехе къаьстта дика болх бу новкъосташа Смирнова, Беганова, Овсова, Мельникова, дуккхача кхычар.

Массанена а дика хийтар химзавода ВЛКСМ комитета секретара нов. Аванесьянца даь къамаьл. Цо дийцар къонача химикаша ах шера планал совгIа продукци мишта яьккхай, рационализаторски предложенеш балха юкъе мел йихьай. Цо йовзийтар общественни хьисапе болх вIаштIехьбаккхара опыт.

Дувца оттадаь хиннача дешаех лаьца шерра решени яьй. Комитето болх гIаьххьа баьрг лаьрхIад. Хьалхарча заседане комитета секретарал хержай н. Егорова, цун заместителал нн. Лиманскаяи Беглови.

А. СЛЕСАРЕВ.

3500 СОМ КХОДАЬД

Шу долалуча хана «Чечингстрой» тресте аз кулгалдеча каменщикий бригада соцам бир хIара смена норма 105 процент кхоачашъе, паччахьалкхенна планал совгIа 1 процент балха овсарле лакхаяккха, хIара кирпишк, маркхала килограмм, цемент, кхыйола материалаш зехьа ца йоаеш лорае, ха кIезигагIа а йоаеш гIишлош хьалъеча дIадода ахча кIезигагIа дIадахийта, тхоай балха говзал дIа-хьа а луш тхоайла новкъостал де.

Тха бригадаца 28 саг ва, хIара бетта план 120— 125 процент кхоачашъю оаха. Июль бетта план 122 процент кхоачашъяьй.

ХIанзалехьа тха участко 3500 сом паччахьалкхен ахча кходаьд. 440 студент вахаргвола педагогически училища общежити сихагIа яь яккхара нов. Харченко кулгалдеча бригадаца яхье даьнна къахьегаш да тхо.

Коммунистически къахьегама цIи яккхара яхье яьнна сийленца къахьегаш я тха бригада. Цо новкъостал ду тхона хIара бетта, смена нормаш тIеххкхоачашъе. Планал совгIа балха овсарле 2 процент лакхъеннай.

Белгалбаьнна дика къахьегаш ба бригаде болх бу В. Григорьян, А. Абдурахманова, С. Трофимова, Ю. Атоньян, иштта кхыбараш а.

А. АВАНЕСЬЯН,
каменщикий бригадир.

Декхараш кхоачашдеш

на оборудованенеи гIишлошъеча механизмаштеи ремонт яра болх геттара дика дIахьу.

Ремонтно-механически цехо Iалащъю коммунально-подсобни предприятера ткъаьх цех. Ший ханнахьа механизмашта ремонт а яь оатхалаш кийчъярах цу цехашка болх ца беш

Совнархоза гIишлонхой управлене коммунально-подсобни предприятерча ремонтно-механически цехе къахьегама доккхий толамаш доахаш болх беш ва электросварщик Баркинхоев Муса. Даим ший балха говзал лакхайоах цо. Электросварщика говзал хиларал совгIа газосварщикалла а болх бе хов цунна. ХIара бетта производственни задани 110—115 процент кхоачашъю Мусас.

Ремонтно-механически цеха ерригача коллективо укх тIеххьарча хайоаеш хинна ха 20 процент кIезигъяьй. Иштта дика балха овсарле лакхайоаккхаш цар къахьегаро коммунально-подсобни предприяте хьалхарча ах шера производственни план 102 процент кхоачашъяьй.

Ремонтно-механически цеха коллективо укх шера кийчъяьй 10 рационализаторски предложени, царех бархI предложени хIанзалехьа балха юкъейихьай.

Укх тIеххьарча деношка къаьстта дика болх бу болхлоша. Сменни нормаш цу коллективо 130—140 процент кхоачашъю.

Б. КОСТОЕВ.

Сурта тIа: электросварщик Баркинхоев Муса.

И. Плиева сурт.

ХЬИНАР СОВДОАХАШ

Турпалхоша-космонавташа Николаев Андриян Григорьевичеи Попович Павел Романовичеи космосе цхьана никъ барах дог гIоздаьнна ба «Надтеречный» совхоза 5-ча тракторно-полеводчески бригада къахьегамхой. Техникаи, Iилмаи даьхача толамашеи, турпалхоша яьккхача коталонои дог ураоттадаьча бригада къахьегамхоша лаьрхIад укх шера план тIехкхоачашъе. Укх деношка моша доакъари силоси кийчъяьяьнний. ХIанз къахьегамхой кийчлуш ба гурахь дув ялат дIаде.

ХIанзалехьа бригада механизатораша гурахьа ялат дIаде деза лаьтта аьха бала боахк. Планах 2300 гектар аха езача 2100 гектар аьхай. Кастта деррига а лаьтта аьха даргда.

Болх дика барца белгалбаьнна ба трактористаш Ганаев Iумар, Алсаханов Оалхазар, Дутаев Оалхазар, Межиев Юсап, иштта кхыбараш а. ХIара смена планах 5 гектар лаьтта аха дезача 7—8 гектар оах цар.

Цу бригада къахьегамхой гурахь дув ялат цIендаь баьннаб. Ши бIаь тонн кIаи мукхи цIенбаь латт.

И. ПЕТРУХИН.

НРВ—ШЕРА ШОЗЛАГIА ЮВЧА КУЛЬТУРАШТА

БIаьстан юхье а аьхки шозлагIа а ювча культураштa юкъе керттера доакъарий культура хьажкIаш я.

Вай республикерча колхозашеи совхозашеи доакъарийна лаьрхIа дIайийна хьажкIаш 40 эзар гектар гаргга я. Цу дерригача лаьтта силоса лаьрхIа хьажкIаш дика хьалкхеяр республика юрта боахамерча берригача болхлой декхар да.

ШозлагIа дIайийна хьажкIаш дика хьувкъаергья царга дика дегI дайтаргдола молхаш техача.

ХIанз Нохч-ГIалгIайчен дуккхача боахамашкарча хьажкIаша 6—8 лорд яьй, хIаьта уж ханнахьа дIайийнача моттигашка — 8—10 лорд. Нохч-ГIалгIайчен юртбоахама опытни станце яьча опыташа а хьажкIаш дегIаухийташ йолча молхашта опорно-хьокхама боахаме даьча тохкамаша а хьахьокхачох, мехкдаьттах яь молхаш дIайийнача хIамашта техача боккха пайда боал.

Цу тайппара, хьажкIаша 8—10 лорд яьча ханна царна мехкдаьттах яь молхаш техача, хIара гектара тIара 376 центнер силоса хьажкIаш йоал (цу даькъе фийг чIоагIбалакза йолча томар тIехь хьажкIий 22 центнер а йолаш), хIаьта уж молхаш ца техача лаьттара яьннаяц 250 центнер силоса хьажкIаш мара.

Иштта белгалдоалаш да, мехкдаьттах яь молхаш техача лаьтта тIаяьннача хьажкIех, уж ца техача моттигашка тIаяьнначарех йоахкачул дуккха а дукхагIа белокаш йоахкаш хилар.

Укх шера вай республике шортта йолаш я мехкдаьттах яь, хьажкIаш дегIакхувла молхаш. Из дика гIулакх карагIдаьннад вай Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача болхлошта.

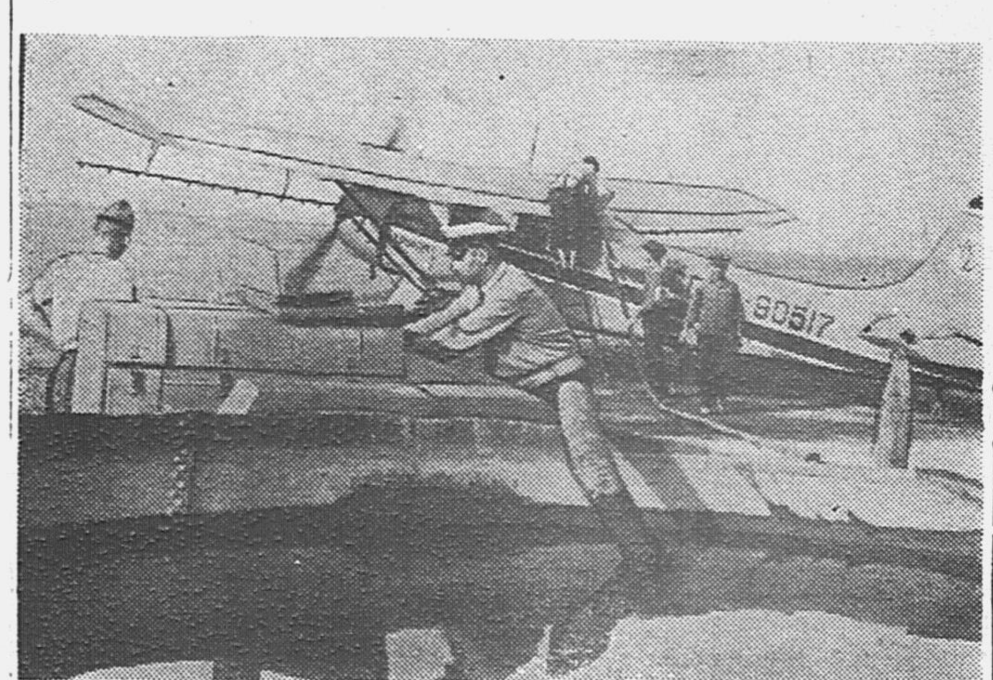
ДIайийна хIамаш дегIакхувла молхаш тохара пайданегIа йола ха хьатIакхоачаш латт. Цудухьа нийсагIа хургда сихха кийчо а яь, из лоархIамера болх дика чакхбаьккхача.

ДIайийна хIамаш дегIакхувлаш йола мехкдаьттах яь молхаш шозалагIа дIайийнача хьажкIашта тохаш беш бола болх укх тайпара бу.

ХьалхагIа белгалдоах 6—8 е 8—10 лорд хинна хьажкIаш тIайсла кхаш. Цул тIехьагIа молхай маркхал кийчбу. 250 литр хих 40 процентни НРВ 50 $см^3$. а эеш кийчъяь молхаш тох шозалагIа дIайийнача хьажкIий хIара гектара тIа («Сельхозтехника» республикански объединене массайолча базе йохкаш я 40 процентни НРВ).

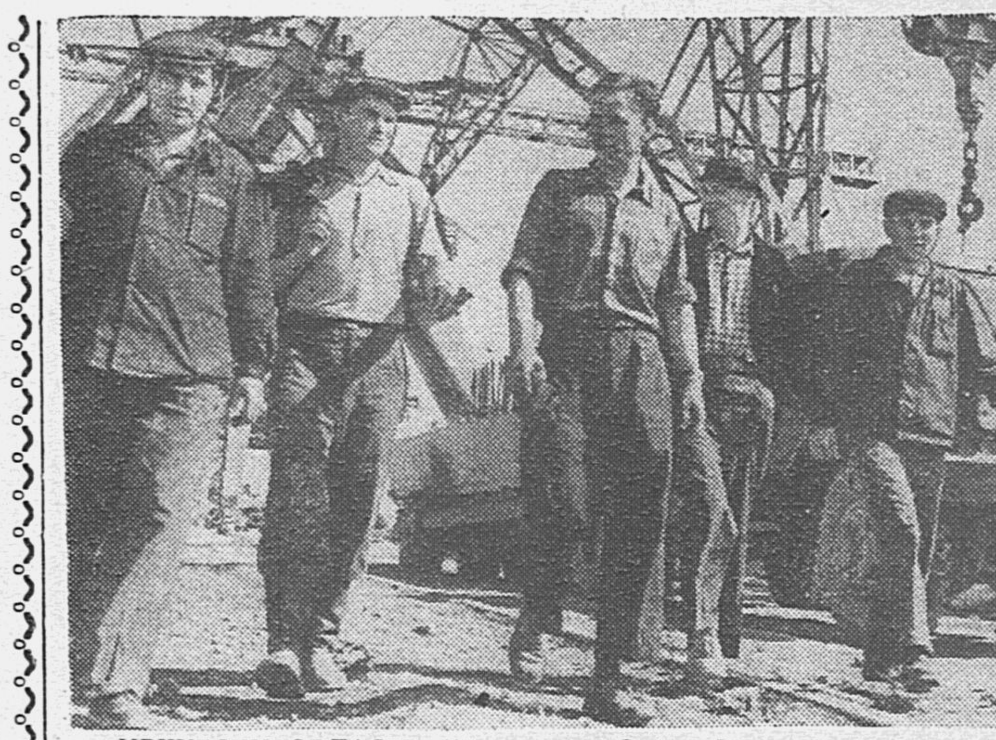
Юртбоахама авиацецарча самолетаца техача бакъахьа я хьажкIашта молхаш. ХьажкIаш иззал дегIаенача хана тракторащца а тоха мегаргья молхаш. Самолетах е тракторах йоаллача опрыскивателa бака чу бича дикагIа лоархI НРВ маркхал, лакхехьа вай белгалбаьча боараме, трактора е самолета бака йоккхалга-зIамигалга хьежжа хийи НРВ-и дукхагI-кIезигагIа а йохийташ. Цхьабакъда, шийна эшаш бола НРВ боарам хьалхагIа хи ведара чу кега а баь, тIаккха опрыскивателa бака чу беттача дикагIа хилар дицдалийта мегаргдац.

А. АХМЕДОВ,
юртбоахама Iилмай кандидат, республикански юртбоахама опытни станцерча доакъар кийчдара йолча отдела заведующи.

Опытни станце хьажкIий кхашка тоха НРВ яха молхаш самолета чуйотташ боахк.

В. БАЙДАЛОВА сурт.

ИРКУТСКИ ОБЛАСТЬ. ХIанзехьа а СибарегIен энергосистемана ток луш я Братски ГЭС-а ялх турбина. ГЭС кхы а хьалъеш я. Ер шу чакхдалалехьа кхы а йиъ турбина я болх бе йолаялийта езаш.

Сурта тIа: дукха бетон кхухьача эстакада тIарча кранийи машинисташ (аьрдехьара аьттехьа) Социалистически Къахьегама Турпал С. Е. Немасов, А. Ф. Зарубин, Е. А. Критт, В. И. Золотов, Н. С. Загароких.

Э. Брюханенко сурт. ТАСС фотохроника.

Контрольни посташа хоам бу:

Торонаши гIалаташи

Тхоай, доахан леладерий зIамига коллектив дикача къахьегамца белгалъяьлча, дика хет тхона. Бакъда, цхьаццадолча гIалаташа, кхоачамбоацараша чIоагIа новкъарле ю дага латтар кхоачашдара.

9-ча августе дерригача деттача доахангара 934 килограмм шура яьккхар оаха. Хьалхарча коталоно гIаддигаь кхы а дикагIа кхаба доладелар тхо доахан. Шортта аьта моша хьажкIаш, доакъара свекла, кен, тух телар оаха царна. Иштта кхоабаш итт ди даьккхар. ТIаккха дагарийр оаха шурий килограммаш. 119 килограмм кIезигагIа яр 9-ча августе яьккхачул.

Фу бахьан долаш лохъяьй доахана шура? Цу хаттара тайп-тайпара жопаш дагаух цхьаболча наха. Цхьабараша йоах: тахан дукхагIа лу, кхоана кIезигагIа лу. Из харц да. Цхьацца бахьанаш доацаш йоаьяц оаха 10 дийнахь 119 килограмм шура...

Хозача бер чу я тха доахан латта моттиг. Бакъда, боагача маьлха кIалха латт доахан дийнахь сарралца. Уж Iийне дIаоттаде моттиг яц. Цу йIовхало доахана даара чам боабу, дизалца хIама дайтац. Цудухьа кIезига лу шура а. Дуккха лохъеннай шурий хьоанал а. ДукхагIа йолча хана цхьан тайпара доакъар тел оаха доаханна. КIордаду царна цахаддаш шоаш дуа из доакъар, дог экх. Тхона хет нагахь санна юкъ-юкъе царна йол, кхыдола гIожа доакъар тийлача пайданегIа хургдар, аьнна. Оаха наггахьа царна луча кено кIезига новкъостал ду шура тIатохара.

Хий... Ма деза да тха доаханна мала хий! ХIама ца эшшаш шурий мах тел оаха цох. Ши машин я 10—12 километр гаьна хий увзаш. Цкъаза из ца тоъаш а ха йоагIа, къаьстта дIайхача деношка.

Тхона хет, тхоай доахан хий долча моттиге дIадигача дуккха дикагIа хургдар, аьнна. Уж моттигаш шортта я совхозе.

Нагахь санна уж лакхехьа дийца гIалаташ дIадаьхача дуккха лохлургдар шурий килограммага дIадодар.

Наьсарен района «Октябра 40 шу» яхача совхоза № 3 йолча фермера «Сердало» газета контрольни пост:

А. ДЗАУРОВА,
Б. МЕРИШКОВА,
дояркаш.

Ха дIайода, шура... тIакхетац

Дикача фух бола 250 бетта етт ба тха ферме. Из ишта дале а укх шера байнача ворхI бетта паччахьалкхенна дIаяла езачул 264 центнер шура кIезигагIа дIаеннай.

Эггара хьалхарчарца деррига ча халача балхашта хIана яьяц аьнна механизаци яьй: вIаштIехьдаьккхад доахан механизмашца детилга, автоматически доаханна хий меладелга, помещенеш цIенъяра балхашта а механизаци яьй. Кхы дукха а дика хIамаш даьд тха ферме. Цу ше мелдаьраша тхона Iалаьмате доккха новкъостал даь доллашехьа а, хIаьта а паччахьалкхенна шура дIаялара ворхI бетта план кхоачашъе вIаштIехьдаьннадац тха.

Цун керттера бахьан доахан во кхабар да. Соахка баьцаш дIаювча участкашка укх шера хьажкIаши свеклаи дIанийнай. Доахан доажаде тхона къоастадаьдар шозалагIа хьажкIаш дIайийна кхаш. Царех тхона кхоачам хиннабац. БIарччача ахкан моша доакъар хилийтара мича тоаргдар уж! Из иштта хургдолга шаьра шоашта ховшше а ший ханнахьа цу гIулакха йоакхо яьяц совхоза директора нов. Валовченкос, керттерча зоотехника нов. Серикова. Из бахьан долаш эггара дукхагIа шура яьккха йиш йола ха караръяьннай тхона.

Август бетта хьалхарча деношка 1900 килограмм шура йоккхар ферме. ХIанз цхьа эзари ворхI бIаьи килограммал лакхдовлалац. Детта доахан доажаду даьгIенаш маьлхо йокъаяьй, махулла сихагIа совхоза кулгалхой оарцагIа ца боале кхерам болаш да шура кхы а кIезигъялар.

ХIанзарча тха хьалашка диллача Iалаьмате лоархIаме а динза даргдоацаш а да деррига детта доахан чуоттадаь кхабар. Ала йиш яц шура кIезигъеннилга совхоза кулгалхошта хац аьнна а уж цу гIулакха сагота бац аьнна а. ХIаьта а кулгалхошка хатта безам ба тха: «Доахан чуоттадаь кхабара гIулакх къоастадаь хIана далац шо, сенга сатувсаш дагIа шо?».

Тхога доахан чуоттадойя уж кхаба шортта хьажкIий силос я, хIаьта кхы а концентраташ яхье-м тха болх чIоагIа тоалургба. Тха зонерча дуккхача боахамаша чуоттадаь кхоаб детта доахан. Цунах хьабоала пайда а дика бовза хургба-кх тха кулгалхошта.

ЦIаькха а хатта безам ба тха: «Сенга хьежаш дагIа вай, мала воагIаргва вайна хьалхара доахан чуоттаде?».

Гудермеса района «Дружба» совхоза 1-ча отделене МТФ-ра «Сердало» газета контрольни пост:
С. ВИСИТАЕВ, бригадир.
М. ЮШАЕВА, З. МАКАЕВА, дояркаш,
Х. МУСХАНОВ, бежа Iу.

ХЬАЛХА ЛАТТАЧА ОПЫТА ТРИБУНА

Мишта ду оаха кIоригашта гIулакх

ДукхагIа дулх даккхара чIоагIа лоархIаме да коа тIара оалхазараш леладар. Цу даькъе дукха болх бу тха «Лермонтовский» совхозе а ерригача Ачхой-Мартана районе а.

ЦхьоалагIча отделене коа тIара оалхазараш леладеча ферме болх беш я со. Ялх шу даьннад аз царца болх бу, хIаьта котамаши кIоригаши лелаяра дикка гевзал а Iомаяьй аз. Укх статья тIа тха дувца безам ба тхоай балхах лаьца.

ДIадахача шера сайга хиннача кагийча котамех 98 процент хьалкхейир аз. Укх шера ворхI бетта кхы а дикагIа да тха толамаш. Групперча шин беттага кхаьчача кагийча котамех 99,1 процент ца йолийташ дIаеннай аз. Соца цхьана хьинаре къахьегаш ба коа тIара оалхазараш леладу Ахматханова Зайнап, Исмаилова Кхокха, Махмудова Яха. Хьалхарча деношка кIоригаш мамогга дикагIа лелаергйола хьалаш Iалашде гIерт тхо деррига а.

КIоригаш зIамига йолча хана лоархIаме да уж чуйоахкача моттиге эшаш йола температура лелаелга. БIаьстан юхье, шийла йолча хана помещене температура 28—29 градусага кхоачаш лоаттаю. КIоригий цхьа бутт баьлча денз кIезиг-кIезига лохъеш 18—20 градусага кхоачийт.

Шелалах хулача лазарех кIоригаш хьалхарча итт дийнахьа лораяра чIоагIа оарцагIдоал тхо. Опыто хьахьокх: йIайхача моттигера хьа а яьле кIоригаша лох шоашта эша температура йола моттиг. Цхьабакъда, нагахьа санна шийла хилча-м дуккха цхьаннахьа гул а яле вIаший теIа а еш йоаю уж. Из ца хилийтар духьа тхо гIерт массе а хана цхьан боарамагI температура лоаттае. Деннеи буси цу гIулакхага хьежаш цхьацца саг хул.

Балха тIехь толамаш дахара сона доккха новкъостал ду цхьаькхане а. Атта бац тха болх. Массе а хана бIарг кхаба беза кIоригашка. Бакъда, сона дукха беза сай болх. Хьинар кхы а дукхагIа совдоах цо.

Къаьстта терко еш хьож со кIоригашка — цар хIама дуача ханеи бийсанеи. Кхычарна юстара а яьнна хIама ца дуаш ягIача кIоригашта цIаккха а тIехъялац со. Уж цу сахьате изоляторе чу а ховшайий, царна дика гIулакх ду. Боккхарг яьсса йолчарна эггара толашагIа дола даа хIама лу. Каст-каста ферме хулача ветеринарни болхлоша деча хьехамаша доккха гIо ду кIоригаш дикагIа лелаяра, царна лерттIа гIулакх дара. Цу доллача хIамаша торо хулийт ца йойташ а дика тоаенна а уж хьалкхее.

Къаьстта чIоагIа терко ю оаха помещенеш цIена хилийтара. Цу гIулакхо кIоригашта инфекционни лазараш хилийтац.

Ткъо ди даллалца йолча хана кIоригашта кIалхьарцар ду цIенача, кIаьдача чах. КIалхьарцара дукхагIа бIехъяь моттигаш саралехь массехказза хувц, хIаьта вокхазахьар ча дегаду. Деррига а кIалхьарцар хIара дийнахьа хувц.

Ткъо ди даьлча денз дIайхача ийн тIа диткъига кIалхьарцар ду оаха, хIана аьлча, хIара денна хувца аттагIа да из. КIоригаш хIама дуа, хий мела хьайлгаш хIара сарахьа дIайхача хица дул, хIаьта дийнахьа пхезза царна щелокаца дезинфекци а ю.

Инкубаторера хьаейта кIоригаш хьаэцалехьа уж чуйохкаргйола помещени цIенъю, щелок а теха дIайхача хица улгаш, кораш дул, оборудовани цIенъю. Помещене наIарга кIоригий когашта а дезинфекци яра креолин а теха опилкаш йохк.

Цхьабакъда, керттера дар-м кIоригаш дика кхабар да, тIаккха хургья уж тоаенна а дегIа унахцIена а. Шо-шоай ханашка хьежжа кIоригашта тайп-тайпара кормушкаши поилкаши я. Уж кхоачам хиллал хилча паргIата, вIаши теIа ца еш хIама диъи йоал уж.

КIоригаша дуа хIама дика чам болаш а тоъал витаминаш хургйолча бесса а оттаю рацион. ЗIамига кIоригаш сихагIа дегIайоагIандаь царна дукхагIа даа хIама тела дезилга а дицдалийтац оаха. Цудухьа даим терко ю уж махулла дикагIа кхабара. Сатоссаш, Iуйранна 4—5 сахьат даьлча сомайоал кIоригаш, хIаьта цу ханна оаха царна даа хIама а кийча хулийт. Ше йоагIача ханал тIехи вои кIоригаш кхоабе уж цIаккха а дика хургьяц. ЦIаькха а белгалдаккха безам ба тха: кIоригаш дика кхабара къаьстта терко ца йойя мел хьийгаь къадоврга. Цудухьа цу гIулакхага лаьрххIа хьож тхо. Iурра са тоссаш эггар хьалха лу даа хIама, хIаьта тIеххьара сайрийна 8—9 сахьат даьлча а лу. Цу тайпара кхоабаш хилча алхха бийсан—бархI сахьата мара йисац кIоригаш хIама ца дуаш. КIоригий боккхарг зIамига хилар бахьан долаш лерттIа дегIдара эша кхача баа магац царна, цудухьа мамогга кIезигъеза кIоригаша бийсан хIама ца дуащ йоккха ха.

Хьалхарча деношка кхехкадаь фуаши шуреи тел оаха кIоригашта, хIана аьлча из дукхагIа белокаш йоахка кхача ба. Пхи ди даьлча денз кIоригашта дулх оатача машинах чакхбаьккха хьонк тел. Тайп-тайпара лазараш ца хилийтара из чIоагIа лоархIаме витаминаш йоахка кхача ба. Совхоза болхлоша шоащ кийч а бу хьонк.

Хьалхарча деношка кIоригашта тел Iовнах даь худар а. Цул тIехьагIа доакъара рациона юкъе боалабу комбикорм, тIоадаь ишк. Масса а хана долаш да минеральни доакъар: мел, тух. КIоригий кхо ди даьлча денз тел оаха тIоадаьяь ишк, Iовнал совгIа ялатах йолча рациона даькъе чуйоагIа кагий аьтача хьажкIий крупа а.

Укх тайпара лу оаха даа хIама: хьалхагIа Iов, тIаккха тIоадаь ишк, цул тIехьагIа аьтача хьажкIий крупа, иштта хIара денна кхоаб кIоригаш. Саррахьа кIоригашта мадуъа аьта ялат лу. Дежурни йола оалхазараш леладер хьеж дикагIа дола доакъар мара ца дайтарга. Диъ кIира даьлча денз цхьа бутти ах бутти баллалца дийнахь 4—5-зза даа хIама лу. Даа хIама цхьан хана лу. Цу даькъе тхона доккха новкъостал ду доакъар хьатIакхухьача М. Хатуева, И. Цугаева, А. Эльмурзаева. Белгалдаккха безам ба са цхьа хIама: Iовнах даь худар кхача эрга баккхар духьа наг-нагахьа мара телац оаха.

Дуа хIама лаьтта Iо ца легийташ хьайшка дайита гIерт тхо. Алхха цун хьурмат дара а хинна Iац из, хIана аьлча лаьттара хIама дуаш хилча кхерам ба кIоригаш атта цамогаш хилара.

КIоригаша лерттIа дегI дара чIоагIа лоархIаме да царна маэшша хий лоаттаделга а. Из масса а хана кийча хила деза.

Ши бутт баьлча денз аьта ялат а ца телаш бIарчча фийг бола ялат лу кIоригашта. Рациона юкъе хьу кIа. Цу хана кIоригаш хи йисте лагере лелаю. Цига уж кхабара Iалаьмате дика хьалаш да: шортта сийна буц, лувца мозий, чоапилгаш, кхыяраш. Лагере кхоабача хана кIоригий дегI чIоагIденна доал, хIаьта царна дикагIа дулх тIакхет.

ХIанз оаха лелаю котама кIоригаш дика тоаенна а дегI дена а я. Из шоллагIа группа я, хIаьта укх бетта царна юкъера боргIалгаш паччахьалкхенна дулха дIа а лургья оаха.

КIоригаш ца йойташ хьалкхее тхоай вIаштIехьдаларах чIоагIа гIаддахад тхо. Бакъда, хозаш хоза да цхьаькха а. Оаха лелаяьча кIоригех хиннача котамаша дукха фуаш ду. Фуаш ду кагий котамаш согара дIайийцар П. Мамсуровас. ЦхьоалагIча июле кхоаччаш ше лелаеча 6900 котамах хIаранена тIехьара бIаь-бIаь фуъ гаргга гулдаьд цо.

Юртбоахама къахьегамхошка партеи правительстваи даьча кхайкарло кхы а айдаьд тха хьинар. ДIахо йодача хана а дикагIа болх бе гIертаргда тхо.

А. ЦУГАЕВА,
Ачхой-Мартана района «Лермонтовский» совхоза 1-ча отделене йоккхагIа йола оалхазараш леладер.

Марша доагIалда Туркменера деза хьаьший!

ТОУШАН ЭСЕНОВА

Туркменски поэтессашта юкъе литературни болх эггара хьалхагIа болабаьр а яздеш бараштa юкъе хьалха латтачарех а я Т. Эсенова.

Нов. Эсенова яьй 1915 шера, детдоме кхийнай из хьал, цул тIехьагIа педагогически техникум йистеяьккхай. Цун эггара хьалхара стихаш араяьннай 1936 шера. Цул тIехьагIа ши шу даьлча хьалхара сборник арадаьлар цун.

1939 шера «Шемшат» яха пьеса язйир цо. Хадданза туркменски театрашка хьувкхаш дукха ха яьккхар цу пьеса, иштта увттайир из вошал долча республикашка, къаьстта а дика лоархIаш яр из Грузе. Вай мехка а доазол дехьа а чIоагIа цIи дIахезар Тоушан Эсеновас язъяьча «Малхбоален кхалнахага яздаь гуччахьара письмо» яхача поэма.

ХIанзза тIехьагIа цо яздаьча доккхийча балхех я «Кельтебеден» яха поэма.

Республика заслуженни поэтесса яха цIи а «Сийлен знак» яха орден а еннай Тоушен Эсеновайна.

Наьнах дола дош

Тоушан **ЭСЕНОВА**

Поэташа хозал йиийцаьр
Из хьо яцар.
ЦIоцкъам хьаргIий ткъам ба
яьхар —
Из хьо яцар.
Мерза яьккха йиш хьо яцар.
Хьо яр гIайгIа-бала озаш
Лаьттанцара ираз лохаш.
Хьоара бод мо дизаь дола,
Е сов бочал чакхсадоагI
Кулга пIелгаш дацар хьа;
Уж хьа балха кулгаш
Секаш доахкаш гIожа дар,
Дего дехар, сина эшар
Хинна тоам ца хулаш яр.
ЧIим мо гIийла
Бос баха хьо яр,
Бакъда, хи мо,
ДегIа унахцIена яр.
Хьа болх гацар, дош хазацар,
Виро санна болх Iа бой а.
Дукхаеза нани, бехк ма
бакхха
Хьо я хьона хIанз ювцар.
Нагахь сомий га хьо хилча
Хоадоргьяр хьо,
«Сом лургбац цо», — аьнна.
Бакъда хьа ба къонгаш,
Ба мехкарий,
Хьона ираз хинна бахаш.
ЗIамига долаш къеча цIагIа
Бийсан бераш дувшадеш
Хьона гIанахь духьал ухар
КIайча цIагIа тхо дахаш.
Дукхаеза нана, уж хьа
бераш
Хьа гIанашка марса гаьнар
Дунен ираз лохаш дацар.
Уж пачхьалкхен доале отто
Хьона дага а дохаргдацар.
Дага а дацар хьона нана
Селлар лакхлург тхо да, аьнна
Тахан гIозъяьннай хьо, нана
Тхо—хьай бераш новкъа
даьнна.

Коммунист—халкъий малх ба
ХIаьта малхал хьамсар фуд
дунен тIа!
Коммунист ва наха юкъе
вошал деллар,
Халкъаш — коммуниста баркал яхаш да.

ЙиIийи наьнеи санна цхьа цIий
цар да,
Са дог са са — сай партеца да.
Со яь нана, хьо мо сона гарга
из я.
Со я цун йоI, со цун член я.

Перевод яьр—
Хь.-Б. МУТАЛИЕВ.

ГУСЕЙН МУХТАРОВ

Г. Мухтаров 1914 шера ваьв, хьалкхийнав школе-интернате, массехк шера хьехархо волаш хиннав. ТIом сецачул тIехьагIа Горьке цIерах йола литературни институт чакхъяьккхар цо. ТIом бола а балалехьа вахав из литература юкъе.

Ший драматически произведенешца Туркмене вайза ца Iеш, цун доазонел гаьнна арахьа а вовзаш ва Мухтаров Гусейн. Цо язъяь я ткъо гаргга драмеи комедии, хIаьта царех дукха яраш наха чIоагIа езаенна а я. «Дезала сий» яхача пьесах 1951 шера паччахьалкхен преми елар драматурга.

Мухтаров Гусейн хIанз Туркмене писателий Союза секретарь а СССР литфонда Правлене член а ва.

Литературнии общественнии болх дика барах Г. Мухтарова совгIата еннай Къахьегама ЦIеча Байракха а Сийлен знак яха а орденаш, медалаш, Правительства Сийлен грамоташ.

РСФСР-ерча ТУРКМЕНСКИ ЛИТЕРАТУРА ДЕНОШКА

Ата АТАДЖАНОВ

Поэт - лирик А. Атаджанов 1922 шера аьв. Марыйски района Геокъа яхача юрта. Педагогически техникум йисте а яьккха, цо хьехархо волаш болх баьб, дукхача шерашка журналист хиннот. Цо яз а даь, кепа теха арадаьннад стихайи поэмайи дийтта сборник. Поэт хиларах вайза Атаджанов вовз ца Iеш, А. публицисти очеркисти из волга ховш.

Талант йолча туркменски поэта Ата Атаджанова укх шера белгалдоаккх ший шовзткъа шу дизар. Творчески низах тоавенна ва из хIанз. Цун стихаш хозахеташ еш Туркмене халкъо меттел, лоалахарча вошал долча республикашка а.

БЕКИ САЙТАКОВ

1938 шера Ашхабаде арадаьлар Туркмене мехка эггара хьалха колхозаш яхка йоланначa шерашта хетаяьча стихай «Къонал» яха книжка. Книжка автор вар ткъо шу даьнна Сайтаков Беки — къеча ахархочун воI. ДIахо школе - интернатеи педтехникумеи дешаш, хьехархо л л е и газеташ тIеи болх беш хилар поэт.

Б. Сайтаков хIанз республике толашагIа болча поэташта юкъе йоагIаш йола моттиг лоацаш ва.

Боккха общественни болх лелабу Б. Сайтакова, Туркменистана писателий Союза председатель ва из.

СА НАНА ДЕША ХОВШ ЯЦ

АТА АТАДЖАНОВ

Са нана деша ховш яц,
Стихаш а из ешаш яц.
Тхох лоархI цо ший бIаргий
сердал
Берех ду дерригa доккхал.
Е дукха а шераш да
Сога цо цхьа хаттар ду:
«Са кIаьнк Iа малагIа
болх бу,
Алал сога — хьо фу деш
ва?»
Нана, са хьамсара яр,
Нана — дега йIовхо тер,
Хьоца я паргIата сона,
Хьо я бIаргашта лир деннар.

Наьна бIаргаш да делаш,
Безаме из сога хьеж.
Фу аргдар тоам хулаш,
Нана, хьа дог деларгдолаш.

Хьа воI ва стихаш язъеш
Вац из кхы говзал йолаш.
Са дахар, са денар, хургдар,
Стихашца ва, нана, долаш.

Са нана уйлане я,
Цун уйлаш со йовзаш ва.
Са нана, хьона тоам хургбар
Дунен тIа се мел вах дергда.
Хьо я бIаргашта лир деннар.

Цо оалаш хIама децеъ
Со кхет цунна хетачох:
«Ткъаь шера Iа язйой стихаш
Хургья уж вай наха эшаш.

Хургья уж царна тоам беш,
Дика дар дIакхайкадеш,
Хозах йоа адамий уйлаш
Дегашка хургья уж гIеттош».

Са нана деша ховш яц.
Бакъда, аз стихаш еш
ГIоза дел са наьна бIаргаш
Сога хьеж из раьза йолаш.

Перевод яьр —
Ахьмад Ведзижев.

Мотт — дега дIоагIа

Берды **КЕРБАБАЕВ**

Сенах лечкъаю-те Iа юхь,
Малав-те бехк хетар хьона?
Кхалсаг, хьона сенах хет эхь,
Е сакхат доал юхь тIа хьона?
Иштта ирча да хьа бордаш?
Е йоацал хьа бага цергаш?
Хьай юхь ца гайта а гIерташ
Лечкъаял малагI да бахьан?
Багар мотт бац хьа хьалелущ?

Яхайол дуненна эгIаз?
Алал, фуд хьа дега къувлаш?
Алал хьай, хьога ладувгI аз.
Каша кийчдаь мерчи санна
ХIанад из хьа дувхар биркъе?
Гацал хьона гоннахь дуне,
ХIана лахац Iа хьай дакъа?
Ираз дебош, ираз кхоллаш,
Укх вай мехка мел вар воаллаш,

ХIана латт хьо юстар наькъа,
Малав хьо ца йойтар дакъа?
ХIанад Iадат баргал хинна
Цу хьа дегIах, когех хьерчаш?
Хьажал гоннахь, гаци хьона,
Хьай йижарий керда вахар?
Вахар да гоннахьа кхехкаш,
Хьо цунна юстар ма латта.
Хилийта из хьай оаз екаш
Иразерча укх вай лаьтта.
Балхаца да сага ираз,
Балхо лургда хьона ткъамаш.
Iа екаш хазийта хьай оаз,
Дунен да хье йолга оалаш.
Сага мотт ба дега дIоагIа,
Цунца Iа хьай дог хьаделла.
Дуненга кхайкаде чIоагIа
Хье дына лай хургьяц аьле!
Ма латта вахара юстар,
Къовсамца даккха хьай
дакъа.
Ирaзе хьай кхоане кхоллаш
ГIа баккха вахара новкъа.

Перевод яьр —
Ахьмад ВЕДЗИЖЕВ.

БАЙРАМ БАЙМУРАДОВ

Туркменски литература кIезига мара боацача критикашта юкъе белггала йовзаш я Б. Баймурадова цIи. Ше партийни журналист, дукхача публицистски статьяйи, газетийи, очеркийи автор вале а, къаьстта белгала я цун критика.

Поэзех, драматургех, театра дешаех, къаман театра таханарча хьалашкарча репертуарах яздаь дукхa балхаш да цун.

Б. Баймурадов «Эдебият ве сунгат» (литературеи искусствои) яхача журнала керттера редактор ва. Цун общественнии литературнии гIулакхаш бахьан долаш совгIата «Къахьегама сийле» яха медальи Туркменски ССР правительства Сийлен грамоташи еннай цунна.

АЛЛАБЕРДЫ ХАИДОВ

ГIорбаьнна болча туркменски поэтех во Аллаберды Хандов ваьв 1929 шера.

Ший юртара школа йистеяьккхачул тIехьагIа педагогически училище дийшад цо, тIаккха районнии городскойи газеташка болх баьб. 1955 шера Туркменски паччахьалкхен института филологически факультет йистеяьккха из воалача хана цо яздаь массехк книжка дар. Туркменски халкъо дукха езаш еш цун произведенеш, цул совгIа, эрсий меттала араяьннай уж Москвен Киевен.

А. Хаидова чIоагIа къахьег переводаш еш. Пушкина язъяь дукхa произведенеш эрсий метталара туркмений меттала яьхай цо.

ДОГIА ДЕЛХ

Кара **СЕЙТЛИЕВ**

«Ираз дахьаш, делх из
догIа!» —
Ва из шофер илли доахаш,
КIай ды санна,
Машин йоагIа,
Бирса догIа
ТIа а делхаш.
— Из хьа кица —
Дешал блокнот —
Аз дIаяздир хьона шофер.
— Кицаш массе къамий цаIаш
хул,—
Велаш йистхул сога шофер.
Етташ санна эзар жIовнаш,
Лег бада тIа бирса догIа.
Шофер вода ший йиш лекхаш,
ЦIаьхха лаьгIлу догIа.
ДогIа, саца.
Эрз бац эгаш.
Йиш социйташ вац из шофер
Делх из догIа, ираз дахьаш,
ТIадмаш, саьрг мо, листа лег.
Меза улхаш я аргдолаш,
Баьца гIан тIа тIадмаш къег.

«Ираз дахьаш, делх из догIа».
ТIадмаш деза доацаш лег.
Халкъо доах из илли чIоагIа,
БIаьшерашка
Цар из дек.
Сагуш йоацча, цIаьрматача
ХIиндий сийнча сигаленгар
ДогIа дийхаь поэт вайча,
Тамаш кхы аз лехаргьяцар...
ВIалла бовзаш боацча мехкар —
Анаюхе сийрдаьнна —
Со геттара паргIатваьлар,
Махтумкуле лертIа ваьнна.
КIай дын санна,
Машин
ЙоагIар.
Илли
Доахаш
Шофер вар.
«Ираз дахьаш, делх из
догIа!» —
Аре догIах юзаш яр.

Перевод яьр—
Хь-Б. Муталиев.

КЕРИМ КУРБАННЕПЕСОВ

Туркмене къонача поэтех ва поэт Керим Курбаннепесов (ваьв 1929 шера). Пхи шу хьалхагIа араяьннача цун «Воккха саг Таймаз» яхача манументальни поэмо Туркменистане толашагIа болча поэташта юкъевихьар цун автор. «Дан воIи» яхача цун поэмо дIахохьу «Воккхача сага Таймаза» вахара никъ. «Мерза денош, къахьа денош» яха поэма «Дан воIи» яхача поэмо хьаболабаь никъ дIахохьош я.

Ший творчески, произведенеш язъеш санна чIоагIа къахьийгад К. Курбаннепесова художественни переводаш еш а. Цо переводаш яьй С. Щипачева, Го-Мо-Жо, Петефе, кхыча поэтий произведенешта.

МАМЕД СЕИДОВ

Къеча ахархошха ваьнна ва поэт Мамед Сеидов. Из ваьв 1925 шера.

М. Сеидова йистеяьккхай районера юкъера школа. 1948 шера дениз болх баьб «Совет Туркменистаны» яхача республикански газете, болх беш ше воллашехьа а дийшад цо Туркменски паччахьалкхен университета сайрийнарча отделене.

«Ашхабадера денош» аьнна цIи а йолаш, вай ханарча нахах цо яздаь стихай хьалхара сборник арадаьлар 1949 шера. Цул тIехьагIа ши шу даьлча араьлар «Гаргала город» яха цун поэма. Укх тIехьарча диъ шера кепа теха арадаьннад поэма произведеней кхы а кхо книжка — «Даьй наькъаш», «Чолук», «Стихаш», «Са ганз». Цун дукхa произведенеш эрсий меттала яьха я.

АШХАБАДЕ... ДОККХА ХИЙ ДЕНАД

Б. **КЕРБАБАЕВ**

(ДУВЦАР)

«Хий» яхача дешо цецбаха а мег бIарччача шера йоачаш хулача мехкара вай доттагIий. «Хий-м башха тамаш а яц», — аьнна хеталургда царех цхьабараштa.

Цхьабакъда, туркменашта «хий денад» яха дешаш дезагIа да «БIаьсти кхаьчай», «ЦIей хьаэттад», «ВоI ваьв» яхача дешаел. Туркменистане шера кхо бIаьннел совгIа маьлха ди доагIа, царех бIаь гаргга ди хул ткъаьи иттанегара шовзткъа градусага кхаччалца йIовхал йолаш. ГурахьеIи бIаьстии йоачаш хуле а, аьхкий-м лац цIаьрматача туркменски сигалено хин тIадам. Цудухьа Туркмене хIара хин тIадам дошо маьха лоархI. Хий кхаьчача моттиге дIадолалу хоза вахар а, хий ца доагIача моттигера вахар, баьца хаьлг санна докъа а дале, дIадоал.

Сона йовзаш я цхьайола Азера а къаьстта Африкера а хий кIезига дола моттигаш, хIаьта а сона хет, хин бокъонца мах бе а цун лоархIам бовза а ха, Туркменистане Iоваь хила а ваха а веза аьнна.

Хий!..

Хий туркмена моллагIча романа тIа дувца тайжа дода хий хинна Iац, из цамогаш хиннача дарба деш йола молхаш я!

Нагахьа санна цунах кхоачам хиллал тIоадал йолаш хилча туркменски лаьтта хьахургдоацаш фуд! Нагахь санна из хих хьалдузадойя, селхан денна иллача лаьттах зизай беш хургья. Дунен тIа дикагIа дола пастай тайпаш а эггара мерзагIа йола хьахул Туркменистане. Биткъа хьоаса бувш а хьахулаш а йола моттиг Туркменистан я. Бегашта алац: «ХIанз Iа хьаштдолча гIадж Iочуlеттача, цига биткъа хьоаса бола боамби хьалтIа ца боале, жоп аз лургда хьона!» Туркменски лаьтта — къайлагIа йоалла ганз я, хIаьта цу тIа кхачарна эша дIоагIа — хий да!

Ткъаь шийтта шу хьалха аз язъяь «Аму-Дарья» яха поэма ишттача прологаца дIайолалора:

«Аму лаьтта гIолла дIадаржийте боккха хургба хьувкъам.

Туркменистана аренех хургья зизай беш».

Из алхха са сай фантази яцар, из дар вахаро хиланза даргдоацаш дIадехар.

Эзари нийс бIаьи шовзткъеи ворхIлагIча шера, бIаьсти, самолетаца Москве водаш, ха-оттам талхарах Ростове ши ди даккха дийзар са. Цу хана, йоккхий талгIеш а етташ, хьийдда доагIар Дон. Цу хозача суртах сакъердалуш бIарчча сахьаташ доахар аз, са-сайца уйлаш а йора:

— Нагахь санна тха Аму-Дарья туркменски лаьтта гIолла иштта додаре ях Iа!

Из халкъа хуладалар аьнна хетар дар. ХIаьта халкъа уйлаш вай хана эггара езагIа йола уйлаш я.

Миллионаш гектараш дола туркменски бархат санна дола лаьтта хига хьежаш дар. Къаьнарча хана Солтан-Санджар а цул тIехьагIа Ковшут-хан а мелла чIоагIа лаьтташка хиш дахка гIийртача, техника ца хилар бахьан долаш аьттув балацар цар шоаш хьегача къих лерттIа пайда эца. Эрсий паччахьа а вIаштIехьдалaнзар бIаьшерашка халкъо сатийсар кхоачашде, цу гIулакха эшаш йола йIаьхача гIумара аренашка гIолла торонаш а яцар цунга. Йоккха Аму-Дарья чакхдаккха низ бола техника эшар.

БIаьшерашка халкъа дагалаьттараш кхоачашде алхха халкъа правительствана мара могаргдацар. Туркменистан хица Iалашъяра доккхий балхаш даьд советски замах. Вай партии Советски паччахьалкхеи вIашагIъеллача В. И. Ленина, цу ханарча халача хьалашка ца хьожаш, приказ делар, Туркменистане хиш дахкара гIулакх вIаштIехьдаккха, аьнна. Цул тIехьагIа даиман беш хьабера хиш дехкара болх, чакхъяьхар тайп-тайпара ирригационни системаш, доккха а зIамига а хьарсамаш.

«Хоадам беш бола гIа» яха роман йийшачарна дагадоагIаргда Бабали Артыкаи Чернышев Иванаи юкъе револющe хьалхарча деношка Аму-Дарьяна юххе хинна къамаьл.

Артыка хаттара Чернышева жоп делар:

— Туркменистана декъача лаьтта гIолла Аму-Дарья чакхдаккхара хьарсамаш даха деза.

— Хьанга хургба из де низ?

— Советски Iаьдалга хургба из низ.

— Атта де йиш йолаш санна ма хетий хьона-м из хIама!

— Iайха къахьийгача лаьттара хьувкъам боаккхий Iа?

— Боакх, нагахь санна хий тоъаш хилча.

— Тоъам боллаш хий хилийтара а чIоагIа къахьега деза.

— Нагахь санна из гIулакх кхоачашде низ сай хилча, аз хьийгача къих Аму-Дарья Туркменистана декъача лаьтта гIолла дIагIоргхилча, айса дунен чу йоаккхача хана бера бел Iоюлларгьяцар аз. Сона новкъа-м да Аму-Дарья дIадилла сай низ дIа ца кхачар.

— Хьа яраш санна уйлаш йола нах миллионаш ба советски лаьтта. Нагахь санна мехка машар а отте, нагахь санна боахам дегIа а боагIе, техника лакх а лойя, вай дехар дерг-дац Аму-Дарьяга, низаца хьадоахаргда цунгара хиш. Аз тешам лу хьона: Iа Iайха мелоргда Аму-Дарья тIара хий хьай говра Теджена лаьтта!..

— Боккъал дий из!..

Цу диалогах дика гуш да, цу ханне а дениз уж романа турпалаш нах иразах кхебергболча доккхача хIаманга сатувсаш хинна хилар. Дерригача дунен тIа шийна нийсса кхы доацача доккхача Кара-кумски хьарсама хьалхара дакъа йистедаьлар хIанзчул кхо шу хьалха. Хувцадала доладелар Марыи Байрамалеи сибат: хьалха теркал ца деш даьдача декъача лаьтташка хIанз хьалъяьяр итташ тоннаш биткъа хьоаса бола боамби тела керда совхозаш. Хьалха баьца мергIилг ца хиннача декъача лаьтташка хIанз зиза теха латт хоза бешамаш.

Ши шу хьалха ахкан дIайхача беттaшка Кара-кумски хьарсам тIа кемаца никъ беш вар со. ЧIоагIа сакъердалора са чехккача боларах, талгIеш а етташ, со хьесташ додача Аму-Дарьях. Ма чIоагIа сапаргIата даьлар са цу наькъах!

Сага цхьа оамал я: во дар бIаргадайча, дикадар дагадох цунна, хIаьта дика дар дайча во дар а дагадох. Кара-кумски хьарсама талгIешка хьежаш со латташ, цхьа хала хIама дагадехар сона! Эзари нийсбIаьи ткъестлагIча шера бIаьсти доттагIаша кIайбарий набахтара доалах араваьккхар со. Большевикашца гIулакх доагIаш ва аьнна бехкеваьвар со. ТIема судага дIаденнадар са дош. Цудухьа ведар со. Май бутт бовш, ЦIеча Эскаро Мары дIалаьцар, Тедженера ара а ваьнна, ара гIолла Мары йолча оагIорахьа, ЦIе Эскар долчахьа лестар со. Фуъ доттаргдолаш йIоахъяьяр бIайхача малхо гIум. Бешкилга чу цхьа къург балла а хий доацаш бордаш вIашагIлетар. ЙIовхалла халла мара са доаккхалацар. Цу хана хий дошо маьха лаьрхIа ца Iеш, вахара маьха лоархI. Цу наькъа сайна цхьа къург балла хий денначоа, хIамма а шек воацаш сай хьамсара ди дIалургбар аз... Ишттача халача хьале хиннав хIара туркмен. КIезига моттигаш хиннаяц, хий ца хилар бахьан долаш хийлане дакъа гIомар тIа уллийсаш а. ЧIоагIа йокъал эттача хана цIеро санна доагадора лаьттах хьалтIа мелдаьнна хIама. Буркута — дилла цунгара догIаш дехаш сагIашта жа доадаь дицлац сона. ДогIа делхача е хий денача хана ваьча хIара воIах «Деря гелди», «Деря кули» аьле цIи туллар. Хий доагIача хана барзкъаш а тIехь чукхувсалураш дукха бар.

ХIанз Кара-кумски хьарсама чу гIолла хIара секундах бIаь кубометр гаргга Аму-Дарья хий Iодода.

ХIаьта цаI-ах шу хьалха бIаьи шовзткъеи итт километр дIаьха долча Кара-кумски хьарсама шоллагIча даькъо хий деннад Таджена аренна. Бабали Артыка дина хий моладаь ца Iеш, берригача мехка а хий деннад Аму-Дарьяс.

Соахка гурахь Теджински районе гIолла гобаьккхар аз: дог гIоздувл сага дегIал лакхача биткъа хьоаса болча боамбе хенилгашта юкъе гIолла дIаволавелча. Дагадехар сона хий. Фу хургдар укхаза хий ца хилча. ФуннагIа дича а хIама хургдацар хий ца хилча. Боамби дика хьувкъа мегаш ба. Цхьабакъда, боамби чIоагIа боча баьцовгIа я, цо ший даьшка низкъала къахьегийт: хала да цунна товр де. ХIанз ханнахьа дIа ца буйя, хий ца моладойя, гIулакх ца дойя, хьувкъаргбац. Цхьабакъда, хьийкъача боамбе ший да говра тIа меттел, ткъа машца лелача машина тIа а хоаву.

Бераш мелла сагота хуле а, ший ханна мара кхачац дит-комар. БIаьшераш даьхад ашхабадцаша а хьогал дIа ца йоалаш. Лоамах духдувлача зIамигача хьасташа кхоачамбацар царна. Тамаш яц Ашхабадски области бахача наха нек ца хар. Укхаза цхьаннахьа а дац гонал лакха доалаш хий. Хий кубометрах ца лоархIаш, цо секунда луча литрех лоархIаш хиннад укхаза. Минуташца лоархIаш хиннай аргIана цунах пайда эца кхаьча ха. ЦаI шийна йоагIача ханал тIех хих пайда эца велча, шоллагIчо турах катохаш хиннай. ХIара юрто эггара низ болаш волчох веш хиннав мираб (хина гIулакх леладер), юрта доагIа дакъа цо хьадоаккхаргдолаш. КIезига нийслуш хиннаяц мирабаша шоай кортош Iодехкаш моттигаш.

Цхьабакъда, лаьттан тIехь лийха ца Iеш, лаьттан кIалхара а лехаш хиннад хий. ТIеххьарча шерашка кIезиг-дукха новкъостал деш хиннад Ашхабада гонахьа яьхача артезиански гIувнаша. КIезига дар из хий, хийлага йокъалора дIатоха хий доацаш. Дукха моттигаш нийслора, кулг-юхь дулаш воалла саг, крана чура хий сацца а саца, сапа чоп юхьа тIа а боаллаш, вусаш.

Кхаьчар ираз Ашхабаде. Турпалча советски наха лоацдача хана, берригa а бархI бетта эрий уллача лаьтта ши бIаьи ах бIаьи километр аьхкар. Со массехказа хиннав хьарсама цхьоалагIа а, шоллагIа а, кхоалагIа а доакъош хьалдеча: хьарсама хIара километрах лаьрхIа ца Iеш, хIара метрах а лоархIар аз иразерча вахарга бода никъ.

Цхьабакъда, массехк бIаь километр дола кемаш лела хьарсам бегаш-м бац, Аму-Дарьягара Ашхабаде кхаччалца бархI бIаь километр я. Кхы а массехк бIаь километр дIаьхдергда хьарсам кхоалагIчеи диълагIчеи доакъоша.

Укх шера хиннав со Ерофи Красноеи яха фордаш вIашагIтохаш долча ши бIаь километр дIаьхача Суэцки хьарсама тIа гIолла никъ беш. ЧIоагIа хоза хьарсам да из. Бакъда, тайп-тайпарча мехкий массехк йIаьхийча компане нийсса итт шера-м даьккхад из. Исторена дайзадац советски гIишлонхой карара яр санна йола техника.

ЯлхайттлагIча апреле со хилар Ашхабаде кховзткъеи пхийтт километр гаьнарча Бабадурмаз яхача участкерча хьарсам доаккхараш болча. Цига яр хьарсам доаккхарий кулгалхой тIеххьара заседани.

Керттера балхаш дийца даьнначул тIехьагIа хин боахама министра Брежнев Петра Iойийшар ший приказа проект.

...БарайттлагIча апреле, кхоана, нийсса ийс сахьат даьлча хьадийлла хила деза хьарсама кхоалагIа дола дакъа... ТкъаьинийслагIча апреле Ашхабаде кхача деза хий...

Массехк оагIорахьара кулгаш айдир, приказа проект йийша яларга ца хьежаш. Хьарсама чу аьхка яланза моттигаш а йистедаланза тIаьш а дар.

УрагIеттар хьарсам доаккхачара эггара говзагIа вола начальник Молевич:

— Аз дех хьарсам хьаделлилга пхи ди тIехьадаккхар.

— ХIана?

— Iаламо массаза а бац пайда, цкъаза зе а ду цо.

— Из мишта кхетаде дезаш да?

Цхьаннена а къайле йолаш дац, хIара догIан тIадамо ялат совдоаккхаш хилар. ТIадама тIа тIадам а кхеташ, хьахул Iам. ЦIаьхха денача догIо йохаяьй хьарсама дукхa моттигаш.

Молевича дешаш мелла нийсеи кхетамеи хиннадале а, министра уж теркал дaнзар.

— ТIаьда болаш болх дIабала безам боацаш волча нов. Молевича цхьаькха бутт лой, цул тIехьагIа аргда цо, кхы а пхи ди да аьнна. Хьарсам хьаделлар, Виктор Константинович, пхе денна-м хац сона, пхе минута а мегаргдац тIехьадаккха.

Молевич мел бакъ вале а, ший деша тIара воалаш вацар министр.

— Хоадамболлаш лерхI аз приказ. БарайттлагIча апреле, кхоана, нийсса ийс сахьат даьлча хьарсам хьадийлла хила деза!..

ХьалгIеттар шера белаж йола къона инженер — участка начальник Мовланов Сетдар.

— Сона хет приказ нийса долаш санна, хIаьта кхы ха а ехац аз. Са кара кховзткъа бульдозер я, хьинар дола новкъостий ба соца. Цудухьа хет сона болх тIехьабаргбац аьнна.

ТIехьагIа чай молаш дагIаш вайзар сона Мовланов Сетдар. Из хиннавар са юртхо. Цун даь-да Мале-ага вар геттара лакха дегI долаш а низ болаш а воккха саг. «Лакхавар» (Годжак) аьнна цIи тиллаяр цох. Из велар Сийлахь-боккха Дай-мехка тIом болча хана. БIаь гаргга шу дар цун. ВIалла дицлац сона цкъа цо дийцар:

...Тхо кагий долча хана геттар кIезига дар хий. Шахматни доскаш санна зIамига дар хIама дIаювш хинна кхаш. Хадданза дов леладе дезар ирански шахащца. Цкъа хабар дера тхога, юрта йисте гIолла тIехйоалаш инкалий караван я аьнна. Гийго шийна эшар дIадехар. Оаха лаьрхIар караван йовха. ГIажамаш мара хIама йоаца тхо тIахьийлхар герзаш долча хаьхоша лораеча каравана. Эггара тIехьара инкал къоастае мегар тхона. Боккха мухь бар цунна тIа. Дагарца мухь бохабича, Iодахар цхьа баьццара фийгаш.

— Чай, чай! — ЦIогIа техар цхьанне.

ХIаране шийна мел эцалу дIаийцар чай. Цхьанне а хьалхагIа гIулакх хиннадацар тха чаьца, циггача хий кха а элла, бийнаш буззаш хьа а ийдеш чай чутессар оаха. Кодалгашца хьа а ийдеш, чай миштад хьажа доладелар тхо, чаь чамо батамаш увзийтар, берригнеша, «ма къахьа а даккха» яхаш, тугаш кхувсар. ТIаккха цхьаннена а ца дезаш дола чай хьагул а даь, даьшка юхаккхачийтар...

ВIалла дага хиннадац Мала-агана ший виIий воIо хий бешкилгашка а ца кхухьаш, хьарсамаш а доахаш хьадехкаргда аьнна.

— Советски Iаьдало бокъонца йола ялсмале йиллай дунен тIа! — аргдар Мале-агас, из дийна хилча.

Туркменски халкъага ираз кхоачийтаргдола доккха хьарсам доаккхаш хиннаб тайп-тайпарча къамех бола нах.

Аму-Дарья, хьарсам, Ашхабад... фаьлга тара да. Цхьаннена а къайле йолаш дац, советски вахар фаьлга тIа дувцачул а тIехдаьнна хилар.

Ашхабадцаша, шоайла бегаш беш, оал «Вейгавар», хIаьта шоллагIчо сихха жоп а лу: «Хиво хьахьоккхаргда вайх вейи везахи малагI ва». «Ди эцалехьа, нувр эца еза» яхаш кица да туркменски халкъа. Хозахета Iомалуш бац ашхабадцаш хIанззехьа а дениз чура бух гуш долча хилгаш чу нек де. Массанена а ховра Ашхабада гонахьа боккха ши Iам хьабергболга.

Ма хоза а да-кха, зIамигача хIамах доккха хIама хилар! Хьанна хезад, пионерски хьарсам секундах ялхбархI кубометр хий Iододаш хургда аьнна! Ма хоза а хургда-кх Ашхабада — безама города сибат! Цун гонахьарча итташ километраш долча лаьттаех хоза тоаенна сомий бешамаш хургья.

Деза доттагIий, советски Iаьдало даьча тамашийнача хIаманга хьажа шоай безам бале, тхо долча дувла!

Укх деношка газеташеи, радиои, телевиденеи даьха ца Iеш, улицашка вIашагIбетталуча наха а доах шоайла кхааш:

— Ашхабаде доккха хий кхаьчад!— йоах цар.

Центрера шовзткъа километр дIа лоамашта юкъе улл фирюза яха дачни моттиг. Ашхабаде ялсамале оалар цох. Кердача хьарсама бердий хозал цунна тIехьашка йоалаш хургья мотташ вац со.

Дуне мел латта яха а яхийла а тоа а луйла партеи правительстваи хадданза йоакхо ярах вай мехка сага лаьрхIа хьалъеш йола хозаленаш!

СЕРДАЛО
3-гIа оагI. 26 август, 1962 шу.

Советски Нохч-ГIалгIайчен культура дегIайоалаяра эрсий халкъои СССР-а кхыча халкъашеи ду новкъостал

СССР-е дахаши цхьана къахьегаши кагий а доккхий а 125 къам да.

Советски Союзе дахача дерригача халкъашта доккха новкъостал даьд эрсий халкъо, цар боахами культуреи тоаяра. Из ховргда Нохч-ГIалгIай АССР-га хьежача. Октябрьски социалистически революци котъяьнначул тIехьагIа, социализм хьалъеча наькъ тIа даьнна, шоай вахар даиманна а сийлахь-доккхача эрсий халкъаца дийзар Нохч-ГIалгIайчен халкъаша. хIаьта вай мехкарча дерригача халкъащца барт-цхьоагIо йолаши цхьана къахьегаши гIордаьнна доккхий толамаш а даьхад экономикаи культураи даькъе.

Нохчийи гIалгIайи культурни гIулакхашта тIехьабиса хилар цIендаь дIадаккхара материальни база эшар.

Эшшаш дола материальни новкъостал ду Советски правительства. 1925—1926 шерашка Нохчашкахьа халкъа образованега дахийта ахча 978,8 эзар сом дар, ГIалгIашкахьа 471,0 эзар сом, город Грозне — 685 эзар сом. 1957 шера из хилар 107 млн. сом, 1960—1961 шерашка 179 миллион сом. Укх семилеткаx школаш, культураи унахцIено лораяреи учрежденеш хьалъярга дIадохийтаргдолаш да 35,8 миллион сом гаргга паччахьалкхен ахча.

Парте XX-ча съездо оттаяьча «Къамий деша хьакъехьара парте аргIанара декхараш» яхача резолюце тIа йоахар, эрсий халкъах доацача къамашта новкъостал долда «цар шоай меттал пресс, школа, театр, клубни гIулакх, массе тайпа культурно-сердалон учрежденеш дегIайоалаяра».

Советски Iаьдал эттача хьалхарча шерашка вай мехка поход йолайир паччахьа Iаьдалах юхедисача воча хIамашта духьала, йоазув-дешар ца ховлга дIадаккхар духьа.

Нохч-ГIалгIай мехка йоазув-дешар Iомаделга чIоагIа лоархIам болаш дар. Цо новкъостал дора политически хьинар айдара, эрсий болхлой классаца бувцам тассара, цо халкъа образоване органаш практически тIаюгар массане а юххьанцареи ворхI шерареи образовани Iомаелга декхар а даь тIадиллара.

Лоаман нахах болча кулакаша, Нохч-ГIалгIай мехка Советски Iаьдал оттадаьча хьалхарча деношке а денз, чIоаггIа духьале йора культурнии экономически гIулакхашта юрташ эргаяхара. Массанега а йоазув-дешар Iомадайтар духьа даьннача оарцо шоай ираз доадергдолга ховра моллаштеи кулакаштеи.

Бусалба ды хьаллоаттабераша гуччахьа духьале еш моттигаш а яр. Масала, Бачий-Юрта кулакаша чухьийлха ликпункт а йохайир, из чухиннача цIендаьна йийтта а йийттар. Саьсанарча хьехархочоа цIагIа чу дов дир.

Къаьстта чIоагIа духьале еш бар дына гIулакхаш хьаллоаттадераш. Кхоачам ба, 1929—30-гIча а кхыметтел 1931-гIча а шерашка Нохчий мехка бIаьш маьждигаш, 180 хьужаре, 38 шейх керте латташ 60 эзар мурд хилар аьлча. Из селлара боккха низ духьала бар йоазув-дешар Iомадара, школаш, радио, кино, больницаш, банеш яхкара.

Моллаши кулакаши духьала боллашехьа а, лоаман наха партийни организацей кулгалца тIагIертта къовсам лоаттабора йоазув-дешар Iомадара тIехьа, шоай культурни боарам лакхбара тIехьа.

Из лоархIамера гIулакх дика чакхдаккхара доккха новкъостал дир краерча хьалха латтача районаша. Масала, 1930—1931 шерашка культпоходаш йолча хана Нохчий мехка шефски новкъостал шоашта дIатIаийцар Новочеркасски, Ейски, Азовски, Георгиевски, кхыча районаша. Днепропетровски металлисташа шефство лелайора эггара дукхагIа тIехьайисача Итум-Кхала района. ГIалгIай мехка шефство лелайора Андреевски районо, Ростов, Орджоникидзе, Новороссийск яхача городаша.

БIаьш культармейцаш ухийтар шефаша Нохч-ГIалгIай мехка боккха хиннача наха йоазув-дешар Iомадар духьа. Шоай кинопередвижкаш а йолаш механикаш ухийтар шефаша, йоазув-дешар Iомадеча пунктащта ахча хьежадора.

Вошал долча республикаша Нохч-ГIалгIайченна йоазув-дешар Iомадара даь доккха новкъостал бахьан долаш торо хилар боккхача лоархIамера декхар кхоачащде. Дукккхача къамех бола нах бар культурни фронте болх беш, царна дика ховра культурни гIулакхашта тIехьабисача нохчаштеи гIалгIаштеи новкъостал дарца шоаш кхоачашдер дерригача халкъа юкъара гIулакх долга.

15 шера совгIа болх бир В. М. Руженцовас Наьсарен-Вокзалерча юкъерча школе. Цунца дийша баьннараша дикаца дагалувц шоай доттагIа-хьехархо. Нохчийи гIалгIайи къамех болча хьехархошца: А. Мациевца, О. Мальсаговца, Ш. Тазуевца, С. Озиевца, И. Оздоевца, дукккхача кхычарца цхьана республикерча къамий школашта стабильни учебникаш оттадеш доккха новкъостал дир М. Слободской, Коктына, Зубарева, кхычар. ЧIоаггIа новкъостал дора Л. С. Кривохатске, М. Ф. Корсалевске, П. Л. Лысенкос.

Нохчийи гIалгIайи къамех йола кадраш кийчъяра Iалаьмате чIоагIа къахьийгад В. К. Абрамовас. ГIалгIай педагогически институте болх беш ше яьккхача хана цунна хайра эрсий мотт, эрсий классически литература дезадалийта, эрсий меттахи литературахи дика кхеташ бола вайнах арахеца.

О. Б. Хребковас 20 шу совгIа ха яьккхар лоамашта юкъе уллача советски района (Шатой) школашка болх беш. Шийса ца кходеш, шийна болча аьттон духьа доацаш, болх барах совгIата Къахьегама ЦIеча Байракха орден еннай цунна.

Цу башха-дикача наха хьехам беннарех инженераш, педагогаш, писателаш, артисташ, партийнии советскии органий болхлой, бехктокхамерча гIулакхаш тIа бола нах хиннаб.

Iалаьмате чIоагIа йоакхо ярца, денна уйла ярца хьаллоаттадаьд Коммунистически парте формах къамани чулоацамах ссоциалистическии йолча кердача культура зIыргаш. Советски Iаьдал даьнначул тIехьагIа мара къам ший лоIам тIа даланза, ший йоазув-дешар хиланза дола халкъаш шоай къаман культурана лард йолла даьлар. Хьалха шоай йоазув хиланза долча 48 къамо, Советски Iаьдал даьнначул тIехьагIа шоай алапаш хьадаьд.

ГIалгIай мехка эггара хьалха латински алапаш даьлар 1922 шера (З. К. Мальсагова — гIорваьнна волча лингвиста оттадаь). хIаьта Нохчий мехка (Х. Д. Ошаев автор а волаш) арадаьлар из, цул тIехьагIа ши шу даьннача гIолла, 1925 шера.

1938 шера эрсий алапашка даьккхар латински йоазув. Кердача йоазоно хьалха латтача эрсий культурана гаргаэзар нохч-гIалгIай культура. ДIахо дегIаера халкъа образовани. Общеобразовательни школаш яьржар ерригача республике.

Казахстанеи Средни Азеи даьхача шерашка дIахо шоай культура дегIайоалае йиш йоацаш бар нохчийи гIалгIайи, хIана аьлча культ личность йолча хана Нохч-ГIалгIай АССР дIаяьккхаяр. ХIаьта а, цар дикка дакъа лаьцар казахийи киргизийи культура дегIайоалаяра юкъе. Цу тайппара республика культура дегIайоалаяра юкъе хьинаре дакъа лоацаргдолаш кийчбелар юкъерча школашка, специальнии лакхехьарчеи дешара заведенешка деша баьгIа нохчехи гIалгIаехи бола кагирхой.

Филологически Iилмай кандидата степень а йоаккхаш, диссертаци дика дIаелар Долакова Раисас. Вайнаьха меттаех лаьца къонача Iилмахоша Ф. Г. Оздоевас, И. Алероева яздаь диссертационни балхаш дIачуийцад Грузински Iилмай Академе. Нохч-ГIалгIай мехка хиннача граждански тIемах йола ший монографи йистеяьккхай З. Гойговас. Уж берригаш а Киргизски Паччахьалкхен университете дийша баьнна ба.

Нохчийи гIалгIайи вахар чухь доккха хIама хилар КПСС XX-ча съездах. Цо къаьстта белгалдаьккхар, халкъашта юкъе цхьатарра бокъонаши доттагIали хилар Советски паччахьалкхен низ чIоагIа хилари из эшарг ца хилари долга. Съезда директивашка белгалдаьккхар вай партеи правительстваи чIоаггIа халкъа вахара йоакхо ергхилар. Цу решенеша йизза юхаметтаоттайир нохчий, гIалгIай, балкхарой, калмыкий, карачаевций къаман автономи. Цо новкъостал дир советски наха юкъера доттагIали социалистически интернационализми массе оагIорахьара дегIакхувлараи чIоагIъяраи.

Нохч-ГIалгIай АССР-а автономи юхаметтаоттаярца, республикерча тайп-тайпарча къамех болча наха доккха дакъа а лоацаш, шерра хьалъе йолаелар йоккхий промышленни, чуIеча цIеной, культурно-бытовой гIишлош.

ДегIаухаш латт Iилма. Советски Iаьдал даьнначул тIехьагIа мара торо хиннаяц Нохч-ГIалгIай мехка Iилма-тохкама институташ яхка. Дешара чIоаггIа гаьна баьнна Iилман болхлой ба хIанз республика лакхехьарча дешара заведенешкеи Iилма-тохкама институташкеи.

Дикка дегIаьхкай культурно-сердалон учрежденеши художественни самодеятельноста коллективаши. Кино, театраш дегIадахкарца талант йолча артистий кадраш а хьалкхувш латт республике. Интернациональни куц долаш я цар сцене хьахьувкха искусство. Из бакъ хилар бIаргагу тIехваьнна дикача халхархочунга — РСФСР заслуженни артист а Нохч-ГIалгIай АССР халкъа артист а волча М. Эсембаевга хьежача. Дунен тIарча моллагIча халкъа халхарий шоай тайпара оагIонаш бокъонца хьаэца харах дерригача дунен тIа дIахеза чакхъяьннай цун цIи. М. Эсембаева сцене хьахьокхача говзалах гуш да массе халкъий юкъарча ганза чу шоашкара дакъа дуллаш йолча къамий республикай культураш интернациональни наькъаца гаргааха йолаенна хилар.

Цхьа вежарий дезал а хинна кхотаденнад Советски Союзера деррига халкъаш. Уж гаргаувз цар уйлаш цаIаш хиларо. Формага хьежача тайп-тайпара йола культураш дегIаух толашагIа йола къамий традицеши дерригача халкъий къахьегамхой хьашташи шоашта чулоацаш йолча социалистически интернационализма принципий ларда тIа. Из хьадда аьннад парте XXII-ча съездо тIаийцача КПСС Программа тIа.

«Социалистически къамаш дегIадахкара исторически опыто хьахьокх, къамий формаш лоацаеннача ца а юсаш, къаденна, кердача вахара хьалашта духьала мелдолчунах мукъа а дувлаш хувцалуш, эргаювлаш, шоайла гаргаухаш хилар. ДегIаух дерригача советски къамий юкъара интернациональни культура! ХIара къаман культурни ганз тIа-тIа дукхагIа Iов интернациональни куцехьа долча кхолламашца».

Парте кердача Программа тIа Iилманца бакъбаь хьахьекхаб укх гаргарча шерашка дукхача советски къамий культура дегIаяра генеральни никъ.

Шовзткъа шу совгIа ха я СССР халкъашта юкъе цхьан дезалца санна нохчийи гIалгIайи бахаш а болх беш а бола. Вай сийлахь-йоккхача Даьхен халкъий доттагIала ларде латт цхьатарра бокъонаш хилар, вIаши новкъостал дар, цхьан бартаца къахьегар.

Республика къахьегамхоша Коммунистически парте хьалхленца кхы а дукхагIа чIоагIбу Нохч-ГIалгIайчен халкъа боахами культуреи дIахо дегIайоалаяр духьа лоаттабу къовсам. Уж СССР дерригача халкъащца цхьана болх дерригача адамленна дагалаттачунга — коммунизмага.

З. ДЖАМБУЛАТОВА,
Нохч-ГIалгIай историе, метта, литература, экономика Iилма-тохкама института йоккхагIа йола Iилман болхло.

Доазол дехьара

США президента пресс-конференци

ВАШИНГТОН, 23 август. **ТАСС-а корреспондента М. Сагателяна** хоам бу:

Селхан хиннача пресс-конференце президента Дж. Кеннеде мукIарло дир, космос караерзаяра ВIашагIкхийтта Штаташ Советски Союзал тIехьаюсаш хилараи цу даькъе США Советски Союза тIехьакхелехьа дукха ха яргхилараи.

Гаьнна ухийта ракеташ хьалъяра Советски Союзал тIехьадус вай, аьлар Кеннеде. Аз хьалххе а денз дийцад цу тайпара ракеташ хьае вай тIехьа доладенна хилар. Цудухьа вай тIехьадус. «Сатурн» яхача проектах американски Iилмахоша кийчъеча ракетел дукккха а йоккхагIа я Советски космически ракеташ, аьнна белгалдаьккхар Кеннеде.

Из моллагIа вале а, вай тIехьадисац яхачо, американски халкъ Iехаду, аьлар президента. Ше теш, аьлар президента Кеннеде «хIанзара итт шу чакхдоаллаш» космос караерзаяра ВIашагIкхийтта Штаташ Советски Союза тIехьакхуврггхиларах а цул хьалхаярг хиларах а.

Советски Союза Берлинерча советски тIемахой комендатура дIаяккхарах ВIашагIкхийттача Штаташка фу реакци хиннай аьнна даьча хаттара Кеннеде жоп делар, паччахьалкхенна департамента цу хьакъехьа заявлени яьй аьнна. Цох лаьца ВIашагIкхийтта Штаташ дагайоврггья англичанашцеи французашцеи.

Пресс-конференци йолча хана цхьан корреспондента Кеннедега хаьттар, нагахьа санна Советски правительства кулгалхо Нью-Йорке ООН-а Генеральни Ассамблея сессе воагIе Н. С. Хрущевца вIашагIкхетар пайдане хургда аьнна хетий хьона, аьнна.

Н. С. Хрущев вара хьакъехьа шийга цхьаккха информаци яц, аьнна жоп делар президента. Нагахьа санна из воагIе, дIахо аьлар Кеннеде, аз дог доах, тхоай вIашагIкхета а къамаьл де а вIаштIехьдарг хиларга.

«Кубе коммунистически мехкий блока тIемахой Iобессаб» аьнна дукха ха йоаццаш американски кепа йоазон органаша хоам баьчул тIехьагIа ВIашагIкхийттача Штаташка цу хьакъехьа цхьаккха а тайпа информаци кхаьча йий хьогI, аьнна, хаьттар Кеннедега.

США правительствага цу хьакъехьа информаци яц аьнна жоп делар Кеннеде. Президента аьлар, США-на ховш да, укх тIеххьарча хана социалистически мехкашкара Кубана тайп-тайпара товараши оборудованиu дукхагIа кхухьийтилга, хIаьта дукхагIа ба цу мехкашкара цига ухийта специалисташ а.

Президента де Голла дов даьд

ПАРИЖ, 23 август. (ТАСС). Укхаза хьакхайкадаьд селхан саррахьа президент де Голль ве гIийртаб, аьнна, Министрий Совета заседани чакхъяьнначул тIехьагIа Виллакубле яхача аэродроме (Парижа йистте) водаш хиннав из, цигара самолетаца Коломбэ-ле-дез-Эглиз яхача ший поместье ваха. Парижа пхи километр гаьна яьннача ханна президентски машина автоматаш йийттар.

Президент де Голль маьрша висар. Цу ханна машинаца ший дезалца хьавоагIаш хиннача цхьан автомобилиста топ кхийтта чов яьй. Массехк пхо чакхбаьннаб тIехьашкарча кизганеи президентски машина чархаштеи.

Цу моттига-дукха гаьна йоаццаш гучаяьннай легковой машина, цу чу хиннад доала герзи гранати. Франс Пресс яхача агентства хоам мабарра, де Голла дов деча хиннача наха тешалду террористий ши группа яр яхаш, хIаьта царех цаI легковой машинацеи вож — грузовикацеи хиннай яхаш.

Дов даьча моттига цхьа километр гаьнара корайьй из грузовик а, цу чура а корайьй гранати кара лелаю пулемети.

Дов даьча моттигерча района го а тесса террористаш лаха оарцагIъяьннай полици.

Генерал де Голль ве гIертарах кхы бакъдараш ца хой а, Париже массанена а хет, соахка де Голла дов даьча оасовций бандаша даь гIулакх да из аьнна.

Укхазарча политически гIозараша белгалдоах, тахан хиннача тайпара дов дар а, хIаьта цу тайппара терроризма кхы дукха а акташ елга а ОАС-а бандиташа даьр Iаьдало царна магийтар бахьан долаш да яхаш.

Iаьдало лаьцача цу тайпарча позице, белгалдоах французски столицерча демократически гIозараша, оасовций бIехача къотIашта кхы а террористически акташ е никъ лу, хIанз а республика президента цIаькха а дов дар из тайпа политика лелаяр бахьан долаш да яхаш.

СЕРДАЛО
4-гIа оагI. 26 август, 1962 шу.

ТIехь-тIехьагIа хозлуш йоагIа Туркмене столица Ашхабад. Тоалуш йоагIа улицаш, города беш а мастехк бульвар а я кийчъеш.

СУРТА ТIА: Карла Либкнехта улица.

К. Томашевске сурт.

ТАСС фотохроника.

Театр юрташка

Ахкан шин бетта юрташка бахача наха спектаклаш увттадеш дика балхаш даьд Нохч-ГIалгIай драмтеатра артисташа. Цу гастролашта дика кийчо яьяр театро. Цхьа бутт хьалха хIара районе спектаклаш хьокхара план оттаяьяр, хIаьта уж районни организацешка дIа а яхьийтаяр. Цу гIулакхо гIо дир районашка е еза кийчо е а, спектаклаш хьокхилга графиках дIадахьа а.

Клубаш йоацачеи клубаш кагий йолчеи моттигашка арахьа а кхашка а лаьрххIа кийчъяьча сцена тIа хьокхар тха театро спектаклаш. Цул совгIа, пхи бIаь саг Iоховргвола дIа-юха лела театр а кийчдаьдар оаха.

Дукккхача моттигашка спектаклаш увттае торо хилийтар театр шин группах декъаро. Цхьан юрта цхьа пьеса оттайича вокх юрта шоллагIъяр оттае вIаштIехьдоалар.

Цхьаккха а район яц вай республике тха театр ца хулаш. Первомайскии Наьсарени районашка хьалхара спектакль а луш, дIайолайир театро ший гастролаш.

Боккхача толамца гайтар театро «Саг юхавенав», «Эрз мухе», «Совдати Дауди», «Аршин-мал-алан», «Ахьмар-Хьажа», цIи йола спектаклаш.

Укх шера доккха хувцамаш хиннад тха театре. Ленинградски театральни институт а яьккха барайтта нохчийи гIалгIайи къона артист венав тха театре болх бе.

Цхьан бетта салеIачул тIехьагIа, сентябрь бетта керда сезон дIайолаергья театро. Репертуара юкъе хьоргья оаха керда ши спектакль («ХIана вах хьо», «Гостиница нана»).

Вай республикерча юрта боахама къахьегамхошта хьекха ца Iеш, оаха спектаклаш хьокхаргья Орджоникидзе, Нальчике, Махач-Кале.

А. ХАМИДОВ,
Нохч-ГIалгIай драматически театра директор.

ДЕШАРА ШУ ДIАДОЛАДАЛАЛЕ

24-ча августа Грознерча «ЦхьоалагIча май» цIерахча беша хьехархой совещани хилар. Из хиннаяр укх тIеххьарча кхаь шера города школаш эргаяхараи 1962—63 дешара шера хьехархой декхараштеи хетаяь. Цу хьакъехьа доклад йир горОНО заведующе нов. Скородумовас. Ший доклада тIа цо къаьстта белгалдаьккхар школай вахарцара бувзам чIоагIагIа хилийтараи вай республике дIахо йодача хана халкъа образовани система дегIайоалаяраи, хIаьта цхьайолча школай балхашта юкъера кхоачамбоацараш а дийцар цо.

Ший доклад йистейоалаш нов. Скородумовас беррига хьехархой тIахьийхар школай болх хьалхашка латтача декхараштa нийса лелабара.

Городерча № 35 йолча школа коллективо кердача хьисапе болх эрга мишта баьккхаб дийцар цу школа директора нов. Сербайс. Цар школе 96 процент дешархой дика кхеташ ба.

Шоай школах лаьца чIоагIа сакъердаме къамаьл дир № 2 йолча школа директора нов. Пугачевас. Дукха балхаш ду цар школа дешархоша. Шоай низаца Третьяковски галереи Ленина музейи вIашагIъеллай цар. Цу тайпара дола берий дика гIулакхаш дийцар кхыча школай директораша а.

Цу дийнахь совещане хиннараша къамаьлаш дир дIахо йодача хана школай болх тоабара хьалхашка латтача декхарех лаьца. ХIанз а предметах йола секцеш дIахо болх беш я.

О. КОДЗОЕВ.

Закон телхадераш бехктокхаме оза

...Масса хана а болх беш хулар Хамхоев Бахьаудина «ДТ-20» яха трактор. ЦIаккха а йохацар. «Ингушский» совхоза цхьоалагIча отделене хьокхама доска тIа хьалхарчарца латтар цун тайпан цIи массаза а. Цхьан дийнахь болх беш воаллача цунна тIавера совхоза комсомольски организаце секретарь нов. Досхоев.

Ши-кхо ди далалехь комсомола комитете чу а вена комсомоле дIаэцар дехаш заявлени язйир Бахьаудина.

Дукха ха ялалехь массе раьза а волаш совхоза комсомольцаша шоай собране чIоагIдир Бахьаудин ВЛКСМ-е хьаэцилга. Цул тIехьагIа МагIалбикерча ВЛКСМ горкоме бюро ваха вийзар цун.

— Мовла, аьлар Бахьаудина ший новкъостага, тахан со МагIалбике вода, управляющи а вац укхаза, е бригадир а вац, са трактора тIа болх бу балар Iа кхаь-динъ сахьата, со цIавалцца.

Мовла раьза хилар. Бахьаудин бюро вахар.

— Бахьаудин мича вахав — аьнна хаьттар трактористага цхьа ха яьннача гIолла тIавенача управляющe.

— ВЛКСМ горкоме бюро я. Тахан комсомоле дIаэц из. Со из цIавалца болх беш ва, — аьлар вокхо.

— Ай сога ца хоатташ!— цIогIа техар Картоев Мажита. Тахан денз укх трактора ко цо хьалоаце... а аьнна, дIавахар Мажит.

Иштта шийна дукха безача балхах ваьлар комсомолец. Совхоза дирекце, отделене конторе хул из каст-каста юха трактора тIавахийта со яхаш. ХIама хилац. Совхоза кулгалхоша йоах, тхона ховш ваьккхавац хьо балхара дIа, управляюще Картоева йоах: са дош аьннача хургда.

Тхона цу историех хетар укх тайпара да. Картоев Мажит декхарийла вар Бахьаудина комсомоле ваха новкъосталде. Цо из даьдац.

Оаха бакъвац Бахьаудин а. Бригадирага, управляющега хатта дезар цо ше бюро водаш. Цу тайпарча гIулакхаша балха дисциплина толхаю. Бакъда, управляющий декхарийла вар техха балхара дIа ца воаккхаш Бахьаудина хьехар де, бехктокхаме оза.

Из санна дола гIулакхаш бахьан долаш цхьаболча механизаторий дог дагIац совхозе болх бе. ДагадоагIий-хьогI н. Картоевна трактористаш а боацаш укх шера бIаьсти шоай отделене 12, 21, 3 номераш йола «ДТ-54» яха твактораш болх ца беш лаьтта? Нагахь санна механизаторий лерттIа йоакхо еш хилча трактористаш бац яхаш телефон етта а езаргьяцар Картоева болх юкъе бахача ханна. Тхона хет совхоза коммунисташа, профсоюзни, комсомольски организацеша из гIулакх тесса дутаргдац аьнна. Комсомольца Бахьаудина бокъо юхаметтаоттае еза.

М. ЗАНГИЕВ,
тха корр.

Малув бехке?

Дика хиннаб укх шера Ведана района хьуна хьачаш, кхораш, Iажаш, кхыбола сом а. Иштта дика сом летаб района боахамий бешамашка а. Сомаш дика хиннабале а, уж чуэцараш-м гIадбаха бац.

— Дукха ха йоаццаш Грозненски консервни заводе дIабала Iажаш ийца дахадар тхо, — йоах Ведана плодопитомника директора нов. Мадаева. Заводо Iажаш дIаэцанзар, цудухьа базар тIа уж бохка безаш хилар.

Паччахьалкхено ахча телаш сомаш дIайбе аьнна оттабаь дукха нах ба районе. ДIадахача шерашка хинначул кхы тоабеннабац цар болх. Ведана райпотребсоюза заготовительни контора укх шера 170 тонн хьуна сомаши 15 тонн культурни сортех бола Iажаши кхораши хьаэца безаш я.

...Ведана юрта юккъе улл сомаш дIаийбу пункт. Ийс сахьати ткъаьитт минути яьннай, бакъда, хIанз а ший болх дIаболабаьбац заведующе Дибиров Баудде. ДукхагIа болча наха кхоккха — диъ-диъ галий тайп-тайпара сомаш бенаб. Пункт ханнахьа хьа ца еллаш нах раьза бац.

— Ер шоллагIа ди да со Iажаш дIабала гIерташ укхаза уха, — йоах колхозхочо нов. Бидиева. Малув пункта болх тоабе безар, укхаза цхьа порядок оттае езар?

Итт сахьат даьлча болх дIаболабир Б. Дибирова. ДикагIа долча сортех Iажаш а бахьаш вена массехк саг уж дIа ца а эцаш висар.

— ХIанад из ишта? — хаьттар оаха заведующега.

— Тхогара Iажаш дIаэцаргба аьнна Грозненски консервни завода ЦIа-Веданарча заготовительни пунктаца дийца хIама дар тха, — йоах Б. Дибирова. — Цар уж дIаэцац. Цига дIаяхьийта кийчъяь маьлха кIал латт итташ яьшкаш Iажаш. Уж дукха талха а телхаб.

Сомаш дIаэца дукха сагота яц Грозненски консервни завода заготовительни пункт а. Уж дуккха а хьаэцара мел эшар да укхаза: нах, яьшкаш, кхыдараш. ХIаьта а,алхха кхо бIаь тонн мара эца езаш план яц, из хул соахкарчул а бIаь тонн кIезигагIа.

Укх шера Нохч-ГIалгIайчен лоаман районашка Iалаьмате дика сом летаб. Царех дукхагIа бараш Iана дIаоттабе а мегаргболаш ба. Нагахьа санна республика заготовительни организацеша шоай болх цIенхашт-та тоабойя городашка бахача наха, консервни заводашта маэшша сом хургба. Цу гIулакха йоакхо е еза кхачан промышленноста управлене. Из иштта ца хуле дукха сом бовргба.

Н. ЛЕПОРИНСКИЙ,
агроном.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

Тахан кинотеатрашка

Челюскинций цIерахча кинотеатре.

Йоккха зал — **«Туха фата»**. Долалу: 10, 2, 4, 6, 8.

«Солоникские патриоташ». Долалу: 10, 12.

3Iамига зал № 1 — **«Ца лаьцар къу вац»**.

Долалу: 8.30, 10.30, 12.30, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30, 10.30.

3Iамига зал № 2 — **«Фанфан Тюльпан»**. Долалу: 1, 5, 9.

«Мистер Питкин моастагIашта юкъе». Долалу: 3, 7.

3Iамига зал № 3 — **«Дезал боацаш»**. Долалу: 5.30, 9.30. **«Малх чубузалехьа»**. Долалу: 3.30, 7.30.

«Родина» цIерахча кинотеатре

Берий сеанс. **«Бургац»**. Долалу: 9.

Широкоэкранни фильм — **«Туха фата»**. Долалу: 11, 1, 3, 5, 7, 9.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, ЦIеча фронтовиккий улица, 15. **Телефонаш:** редактора вам. — 2-07-01; бехктокхама секретара — 2-45-48, партийни вахареи, экономикаи, письмойи отделий — 2-25-72; корректорске — 2-30-91;

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48, отделов партийной жизни, экономики и писем — 2-25-72; корректорской — 2-30-91.

1918 шерарча 11-ча августа цIерах йола типографи, г. Грозный, Революце проспект, 30/3.

Типография имени 11 августа 1918 года, г. Грозный, проспект Революции 30/3.

СФ05112 Заказ № 4539